

Analiza i razvojne tendencije hrvatskih morskih luka kao odredišta za kružna putovanja

Crnković, Lara

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Maritime Studies, Rijeka / Sveučilište u Rijeci, Pomorski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:187:370925>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-10**

Sveučilište u Rijeci, Pomorski fakultet
University of Rijeka, Faculty of Maritime Studies

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Maritime Studies - FMSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
POMORSKI FAKULTET**

LARA CRNKOVIĆ

**ANALIZA I RAZVOJNE TENDENCIJE HRVATSKIH
MORSKIH LUKA KAO ODREDIŠTA ZA KRUŽNA
PUTOVANJA**

DIPLOMSKI RAD

Rijeka, 2020.

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
POMORSKI FAKULTET**

**ANALIZA I RAZVOJNE TENDENCIJE HRVATSKIH
MORSKIH LUKA KAO ODREDIŠTA ZA KRUŽNA
PUTOVANJA**

**ANALYSIS AND TENDENCIES DEVELOPMENT OF
CROATIAN SEAPORTS AS CRUISING DESTINATIONS**

DIPLOMSKI RAD

Kolegij: Ekonomika i organizacija pomorskoputničkog prometa

Mentor/komentor: Prof. dr. sc. Alen Jugović

Studentica: Univ. bacc. ing. logist. Lara Crnković

Studijski smjer: Logistika i menadžment u pomorstvu i prometu

JMBAG: 0112057486

Rijeka, rujan 2020.

Studentica: Lara Crnković

Studijski program: Logistika i menadžment u pomorstvu i prometu

JMBAG: 0112057486

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI DIPLOMSKOG RADA

Kojom izjavljujem da sam diplomski rad s naslovom ANALIZA I RAZVOJNE TENDENCIJE HRVATSKIH MORSKIH LUKA KAO ODREDIŠTA ZA KRUŽNA PUTOVANJA izradila samostalno pod mentorstvom prof. dr. sc. Alen Jugović.

U radu sam primijenio/la metodologiju izrade stručnog/znanstvenog rada i koristio/la literaturu koja je navedena na kraju diplomskog rada. Tude spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući naveo/la u diplomskom radu na uobičajen, standardan način citirao/la sam i povezo/la s fusnotama i korištenim bibliografskim jedinicama, te nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Rad je pisan u duhu hrvatskoga jezika.

Suglasan/na sam s trajnom pohranom diplomskog rada u cjelovitom tekstu u mrežnom digitalnom repozitoriju Pomorskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci te Nacionalnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice.

Za navedeni rad dozvoljavam sljedeće pravo i razinu pristupa mrežnog objavljivanja:
(zaokružiti jedan ponuđeni odgovor)

- a) rad u otvorenom pristupu
- b) pristup svim korisnicima sustava znanosti i visokog obrazovanja RH
- c) pristup korisnicima matične ustanove
- d) rad nije dostupan

Studentica

Lara Crnković

SAŽETAK

U ovom radu se obrađuje tema kružnih putovanja i morskih luka Republike Hrvatske za kružna putovanja. Kružna putovanja su industrija koja je u stalnom rastu i njegovo tržište je izrazito profitabilno i popularno. Ovakva vrsta industrije povezuje turizam i pomorski prijevoz putnika. Cilj putovanja nije prijevoz putnika od točke A do točke B, već doživljaj destinacije i pripadajuća atraktivna ponuda sadržaja na brodu tijekom plovidbe. Turizam kružnih putovanja u Hrvatskoj se temelji na destinacijama ili okolnim sadržajima koje su vezane za luke u kojima brodovi za takvu vrstu putovanja pristaju. U Hrvatskoj takava vrsta turizma je za sada imala trend rasta, no ipak svijet je pogodila pandemija virusa COVID – 19 te trenutno nije moguće znati niti prognozirati kako će se to dugoročno odraziti na hrvatsko tržište i koliko će vremena općenito trebati globalnom tržištu kružnih putovanja za oporavak i povratak na staro stanje.

Ključne riječi: kružna putovanja, brodovi za kružna putovanja, putnici, luke Republike Hrvatske

SUMMARY

The subject of this paper are seaports and cruise market in The Republic of Croatia. Cruising is an industry that is constantly growing and its market is extremely profitable and popular. This type of industry connects tourism and maritime passenger transport. The main purpose of the cruise is not transporting the passengers from point A to point B, but to rather experience everything the destination and the cruising ship has to offer during the voyage. Cruise tourism in Croatia is based on destinations and other attractions that are near the cruising ports. In Croatia, this type of tourism has so far had a growth trend, but since the global pandemic that has hit the world in 2020 it is currently not possible to know or to predict how will this, in the long run, affect cruising in Croatia and how long will it take for global cruise market to recover and get back to where it was before the pandemic started.

Keywords: cruise, cruise ship, passengers, ports of Republic of Croatia

SADRŽAJ

SAŽETAK	I
SUMMARY	I
SADRŽAJ	II
1. UVOD.....	1
1.1. PROBLEM, PREDMET I OBJEKTI ISTRAŽIVANJA.....	1
1.2. RADNA HIPOTEZA	1
1.3. SVRHA I CILJEVI ISTRAŽIVANJA	1
1.4. ZNANSTVENE METODE	2
1.5. STRUKTURA RADA	2
2. OSNOVNE ZNAČAJKE KRUŽNIH PUTOVANJA.....	3
2.1. POJAM I DEFINICIJA KRUŽNIH PUTOVANJA	3
2.2. POVIJESNI RAZVOJ KRUŽNIH PUTOVANJA	6
2.2.1. <i>Na putu prema dolje</i>	7
2.2.2. <i>Renesansa kružnih putovanja</i>	7
2.3. ZNAČAJKE BRODOVA ZA KRUŽNA PUTOVANJA	8
2.3.1. <i>Najveći brodovi za kružna putovanja</i>	9
2.3.2. <i>Kategorizacija brodova za kružna putovanja</i>	11
2.4. LUKE ZA KRUŽNA PUTOVANJA.....	13
2.5. RAZMJETAJ KRUZING REGIJA U SVIJETU	16
3. STANJE TRŽIŠTA KRUŽNIH PUTOVANJA U SVIJETU	20
3.1. TRENDOVI NA TRŽIŠTU KRUŽNIH PUTOVANJA.....	23
3.2. VODEĆE KOMPANIJE ZA KRUŽNA PUTOVANJA.....	25
3.2. UTJECAJ KRUŽNIH PUTOVANJA NA DESTINACIJU	27
3.3. UTJECAJ KRUŽNIH PUTOVANJA NA OKOLIŠ	29
3.4. UTJECAJ VIRUSA COVID – 19 NA TRŽIŠTE KRUŽNIH PUTOVANJA	31
4. ANALIZA MORSKIH LUKA RH KAO ODREDIŠTA ZA KRUŽNA PUTOVANJA	32
4.1. STANJE TRŽIŠTA KRUŽNIH PUTOVANJA U RH	32

4.2. ANALIZA LUKE DUBROVNIK	39
4.3. ANALIZA LUKE SPLIT	43
4.4. ANALIZA LUKE ZADAR	45
4.5. ANALIZA LUKE ŠIBENIK	49
4.6. ANALIZA LUKE ROVINJ	51
4.7. ANALIZA LUKE RIJEKA	53
5. ZAKLJUČAK.....	56
LITERATURA	58
POPIS TABLICA.....	61
POPIS GRAFIKONA	61
POPIS SHEMA	62
POPIS SLIKA	62

1. UVOD

Tema ovog diplomskog rada je „Analiza i razvojne tendencije hrvatskih morskih luka kao odredišta za kružna putovanja“. U uvodnom dijelu objašnjeni su slijedeći elementi ovog diplomskog rada: problem, predmet i objekt istraživanja, radna hipoteza, svrha i ciljevi istraživanja, znanstvene metode i struktura rada.

1.1. PROBLEM, PREDMET I OBJEKTI ISTRAŽIVANJA

Problem ovog diplomskog rada je analiza hrvatskih morskih luka kao odredišta za kružna putovanja. U radu se prikazuju osnovne značajke kružnih putovanja, daje se analiza tržišta kako u svijetu tako i u Hrvatskoj. Problem ovog istraživanja vodi do predmeta istraživanja, a to su šest hrvatskih luka kao destinacije tržišta za kružna putovanja. Za svaku luku zasebno napisane su najvažnije karakteristike, prednosti i mane. Statistikom je prikazan uvid o postojećem stanju destinacije te dan zaključak o mogućem poboljšanju u smislu napretka na tržištu kružnih putovanja.

Objekti istraživanja u ovom slučaju su: luke, putnici, brodovi i kružna putovanja.

1.2. RADNA HIPOTEZA

Sukladno bitnim odrednicama problema, predmeta i objekta istraživanja postavljena je radna hipoteza:

Hrvatske morske luke svojim postojećim predispozicijama u relaciji luka - destinacija mogu i žele konkurirati ostalim destinacijama za kružna putovanja na Mediteranu.

1.3. SVRHA I CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Svrha i ciljevi istraživanja u ovom diplomskom radu očituju se u sljedećemu:

Istražiti i formulirati rezultate istraživanja o aktualnim problemima tržišta kružnih putovanja, trenutnog stanja u svijetu i Hrvatskoj te analizirati hrvatske morske luke i za svaku navedenu dati prednosti i nedostatke koje trenutno ima.

1.4.ZNANSTVENE METODE

Tijekom istraživanja i formuliranja rezultata istraživanja u ovom diplomskom radu korištene su metode analize i sinteze, metoda indukcije i dedukcije te metoda klasifikacije.

1.5.STRUKTURA RADA

Ovaj diplomski rad podijeljen je na pet cjelina zajedno s uvodom i zaključkom. Na kraju samog rada nalazi se popis literature, tablica, grafikona i slika koje su korišteni u radu.

U prvom dijelu rada pod nazivom „UVOD“ naveden je problem, predmet i objekti istraživanja, radna hipoteza, svrha i cilj istraživanja, znanstvene metode i struktura diplomskog rada.

Drugi dio rada nosi naziv „ OSNOVNE ZNAČAJKE KRUŽNIH PUTOVANJA“ te će se u njemu detaljno analizirati pojam, sadržaj i kratka povijest kružnih putovanja i dati će se objašnjenje luke i regija kojima plove/uplovljavaju brodovi za kružna putovanja.

U trećem dijelu rada pod nazivom „STANJE TRŽIŠTA KRUŽNIH PUTOVANJA U SVIJETU“ reći će se nešto više o trendovima na svjetskom tržištu i utjecaju kružnih putovanja na destinaciju u koju uplovljava. Također spomenuti će se vodeće kompanije tržišta kružnih putovanja te kako njihovi brodovi utječu na okoliš. Zadnje podpoglavlje ovog dijela rada dati će kratak osvrt kako je virus COVID – 19 utjecao na tržište kružnih putovanja.

„ANALIZA MORSKIH LUKA RH KAO ODREDIŠTA ZA KRUŽNA PUTOVANJA“ naziv je četvrtog dijela ovog rada. U ovom poglavlju će se objasniti trenutno stanje te ponuda i potražnja na tržištu kružnih putovanja u Republici Hrvatskoj. Također dati će se analiza i statistički prikaz za luke Dubrovnik, Rijeku, Rovinj, Split, Šibenik i Zadar.

U zadnjem dijelu, „ZAKLJUČAK“, dati će se najbitniji odgovori vezani uz problematiku istraživanja te je dana sinteza rezultata istraživanja kojima je dokazivana postavljena radna hipoteza.

2. OSNOVNE ZNAČAJKE KRUŽNIH PUTOVANJA

Kružna putovanja nekad su bila luksuzan način putovanja bogatih. Danas su dostupna mnogim ljudima u cijelom svijetu koji žele i mogu si priuštiti ovakav oblik putovanja. Postoje mnogi oblici kružnih putovanja. Prekooceanska i ona lokalizirana isključivo unutar jednoga mora, kružna su putovanja koja u većini slučajeva koriste vrlo velike brodove, za što sama poduzeća trebaju izdvojiti iznimne količine novca. Uz to, većina velikih brodova za kružna putovanja uopće nije ekološki održiva. Kako se povećava potražnja za održivim turizmom, mala kružna putovanja unutar jednoga mora ili rijeke, koja doprinose lokalnim zajednicama postaju privlačnija malim i srednjim turističkim subjektima.

2.1. POJAM I DEFINICIJA KRUŽNIH PUTOVANJA

Nautički turizam definira se kao vrsta turizma u kojoj je glavni motiv odlaska na putovanje plovidba, odnosno s njom povezani doživljaji na vodi i kopnu. Radi se primarno o višednevnim boravcima na plovilu, koja takav boravak omogućuju¹.

Kruzing turizam je vrsta turističkih aktivnosti ponajprije vezanih uz plovidbu i plovilo, koje najčešće nazivamo nautičkim turizmom. Riječ *nautički* u toj sintagmi proizlazi iz riječi *naus*, koja znači bod, ali i vještina plovidbe. U širem smislu ta riječ znači pomorstvo u cjelini, plovidbu, brodarenje i slično. S porastom broja zainteresiranih za takvu vrstu zabave i rekreacije povećava se proizvodnja plovila za tu namjenu, a razvija se i druga vrsta ponude na kopnu, uglavnom namijenjena takvim turistima- nautičarima².

Turizam kružnih putovanja može se definirati kao luksuzan, sveobuhvatan način putovanja, obično u trajanju od najmanje 48 sati. Kružna putovanja nude i kombiniraju različite atrakcije, aktivnosti, pristup, smještaj i sadržaje. Priroda brodova za kružna putovanja čini ih odredištima za sebe, gdje su značajke i sadržaji usporedivi ili čak superiorniji od odmarališta na kopnu.

¹ Horak, S., *Turizam i promet*, Biblioteka Business Class, 2014. god., 216. str.

² Ibidem, 214. str.

Kenniscentrum Toerisme³ kategorizira različite vrste kružnih putovanja, imajući na umu različita odredišta i različita trajanja samih putovanja:

EKSPEDICIJSKA ILI OBRAZOVNA I POSLOVNA KRUŽNA PUTOVANJA

- Posebna, obično nepristupačna mjesta
- Ciljana skupina su znatiželjnici, visokoobrazovani, fokusirani na prirodu i avanturistički raspoloženi ljudi
- Brodovi su često male ili srednje veličine s ograničenom dubinom za pristup udaljenijim mjestima.
- Sadržaji na brodu znaju biti prilično raskošni

RIJEČNA KRUŽNA PUTOVANJA

- Turisti na riječnim kružnim putovanjima provode nekoliko noći na brodu
- Brodovi su relativno mali da bi mogli ploviti blizu obala rijeka
- Ciljane skupine su uglavnom parovi i samci

PREKOOCEANSKA KRUŽNA PUTOVANJA

- Pokrivaju velike udaljenosti, ploveći svjetskim morima i oceanima
- Brodovi su veliki i vrlo veliki, uključujući širok spektar objekata i usluga za raznovrsne ciljane skupine
- Kao rezultat veličine plovila, luke koje primaju te brodove trebaju odgovarajuće sadržaje

TEMATSKA KRUŽNA PUTOVANJA

- Kružna putovanja koja slijede određenu temu tijekom putovanja, poput vina, golfa, kuhanja, glazbe, slavni osoba ili npr. Disney kružna putovanja

³ https://www.kenniscentrumtoerisme.nl/wiki/index.php/Kenniscentrum_Kusttoerisme?project=KCKT
(20.8.2020.)

MINI KRUŽNA PUTOVANJA

- Redovita kružna putovanja koja traju znatno kraće
- Mini kružna putovanja započinju blizu kuće, jeftinija su, a brodovi manji

SVJETSKA KRUŽNA PUTOVANJA

- Opuštena kružna putovanja po svijetu
- Omogućuju putnicima da posjete destinacije razbacane po različitim kontinentima i zemljama
- Posjeduju sve potrebne i nepotrebne sadržaje, ali cijene su prilično visoke
- Polasci iz Europe obično su na rasporedu u siječnju, a putovanja obično traju između 60 i 100 dana, zaustavljajući se u 30 do 60 luka

TRANZITNA KRUŽNA PUTOVANJA

- Odredište služi kao usputna stanica
- Odredište prima putnike rano ujutro ili popodne, kako bi ga mogli istražiti
- Njihovo trajanje je između jednog i nekoliko dana
- Nakon posjeta jednom odredištu, brod prelazi na drugo

POVRATNA KRUŽNA PUTOVANJA

- Kružna putovanja koja započinju i vraćaju se na isto odredište
- Brodovi za kružna putovanja privezuju se u lukama u svrhu ukrcaja i iskrcaja putnika
- Putnicima ove luke možda nisu željeno odredište, ali ponekad iskoriste priliku za turističko razgledavanje

2.2. POVIJESNI RAZVOJ KRUŽNIH PUTOVANJA

Kružna putovanja za putnike vuku korijene od 1800-ih, kada su se brodovi još uvijek uglavnom koristili za prijevoz tereta i pošte. Linija Black Ball - New York, bila je prva brodska linija koja je pružala redovite i udobne putničke usluge između Engleske i Sjeverne Amerike. Parni brodovi predstavljeni su 1830-ih i dominirali su transatlantskim putničkim tržištem. Današnji *Cunard* postavio je udobnost putnika na novu razinu - uzevši kravu na brod za opskrbu svježim mlijekom tijekom 14-dnevnog transatlantskog prijelaza. Prvi oglas o pomorskom kružnom putovanju iz rasonode, na itineraru od grada Stromnessa u Škotskoj duž obale Islanda i Farskih otoka objavljen je 1835. godine u prvom izdanju novina *Shetland Journal*⁴.

Godine 1884., tvrtka *Peninsular Steam Navigation Company* (danas *P&O Cruises*) postala je prva namjenska linija za kružna putovanja (u slobodno vrijeme), prevozeći putnike isključivo za njihovo zadovoljstvo. Kružna putovanja započela su Mediteranom, no brzo su se proširila i na Indiju, Aziju, Australiju i Novi Zeland. 1897. godine *British Medical Journal* izvijestio je da su kružna putovanja zapadnom Indijom pružala "Mogućnosti za oporavak zdravlja" i da se "mogu provesti najljepši dani mira i rasonode ne radeći ništa". Tako su se počela organizirati kružna putovanja za bogate putnike s ciljem oporavka.

Migranti su tada počeli putovati u Ameriku. Bili su prepušteni sami sebi, pronalazeći vlastita mjesta za spavanje u spremištima i osiguravajući vlastitu hranu. I danas postoji slična situacija na trajektima za Grčku gdje putnici koji ne iznajme kabinu, spavaju apsolutno bilogdje što u većini slučajeva znači da cijeli koridori postanu neprohodni.

Do 1900-ih, brodovi za kružna putovanja postali su sinonim za glamur i sofisticiranosti jer su dizajnirani da podsjećaju na luksuzne hotele s 5 zvjezdica, u pokušaju da prikriju nelagodu morskih putovanja. Tradicija odijevanja za večeru uvedena je kako bi se dodala romantična slika plovidbe.

⁴ Cartwright, R., Baird, C., op. cit., 23. str.; Ward, D., *Complete guide to Cruising & Cruise Ships 2006.*, Berlitz Publishing, London, 2005. god., 22. str.

2.2.1. Na putu prema dolje

Početak Prvog svjetskog rata označio je kraj kružnih putovanja u slobodno vrijeme. Mnogi brodovi počeli su se koristiti u ratne svrhe. Završetkom Drugog svjetskog rata, nastavljena su putovanja oceanima, međutim, Velika depresija dala je maha, te je rezultirala naglim smanjenjem razine putnika.

Cunard je 1934. godine otkupio *The White Star Line*, koji je proizveo najluksuznije putničke brodove ikad viđene, *Olympic* i *The Titanic* - koji su slavno potonuli na svom prvom putovanju 1912. godine. Kružna putovanja nastavila su svoj put prema dnu, a tome nije pomoglo uvođenje prvih komercijalnih preookeanskih letova 1958. godine. Mnoge kompanije za kružna putovanja su bankrotirale.

2.2.2. Renesansa kružnih putovanja

Šezdesetih godina ponovno su se pojavile kompanije za kružna putovanja s brodovima opremljenim zabavnim i drugim sadržajima. Kružna putovanja su se zatim počela prodavati široj javnosti kao kompletan paket za odmor - s time da je putovanje bilo jednako ugodno kao i odredište. Ova vrsta kružnih putovanja ovjekovječena je u televizijskoj seriji "Ljubavni čamac" iz 1970-ih, u kojoj je bila predstavljena pacifička princeza, tj. *Pacific Princess* kompanije *Princess Cruises*⁵. Mnoge linije za kružna putovanja izvijestile su o procvatu poslovanja kao izravnom rezultatu popularnosti ove emisije.

Danas je iskustvo kružnih putovanja neprepoznatljivo od svojih početaka u 1800-ima. Raste im popularnost, a raznolikost dostupnih putovanja je nevjerojatna - od kratkih dvodnevnih putovanja do "putova oko svijeta", sa svim varijacijama između.

⁵ <https://eu.usatoday.com/story/cruiselog/2013/08/08/love-boat-cruise-ship/2630821/> (21.8.2020.)

2.3. ZNAČAJKE BRODOVA ZA KRUŽNA PUTOVANJA

Na kružnim putovanjima plove vrlo luksuzno opremljeni brodovi koji pomoću vitke linije trupa i snažnih brodskih motora razvijaju velike brzine⁶. Zbog svoje raznolikosti i bogatstva ponude, brodovi su privlačili sve veći broj putnika, a kompanije su bilježile sve veće prihode. Uvođenjem novih, sve većih brodova, kompanije povećavaju broj brodskih posjetitelja na tržištu i obogaćuju svoju ponudu⁷.

Govoreći o veličini brodova, ona se definira bruto-tonažom broda (GT- *gross tonnage*), te brojem brodskih posjetitelja. Tablica 1 prikazuje kategorizaciju brodova za kružna putovanja obzirom na njihovu veličinu.

Tablica 1: Kategorizacija brodova za kružna putovanja

NAZIV	BRUTO-TONAŽA	BROJ PUTNIKA
Veoma mali brodovi	Manje od 10.000 GT	Manje od 200 putnika
Mali brodovi	Od 10.000 do 19.999 GT	Od 200 do 500 putnika
Srednji brodovi	Od 20.000 do 49.999 GT	Od 500 do 1.200 putnika
Veliki brodovi	Od 50.000 do 69.999 GT	Od 1.200 do 2.000 putnika
Megabrodovi	Više od 70.000 GT	Više od 2.000 putnika

Izvor: Izradila autorica po Mancini, M., *Acces: Introduction to Travel and Tourism*, Thomson Delmar Learning, New York, 2005. god., 142. str.

⁶ Kesić, B., Jugović, A., *Menadžment pomorskoputničkih luka*, Pomorski fakultet u Rijeci, Rijeka 2016. god., 31. str.

⁷ Peručić, D., *Cruising-Turizam, razvoj, strategije i ključni nositelji*, Odjel za ekonomiju i poslovnu ekonomiju, Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik, 2013. god., 36. str.

2.3.1. Najveći brodovi za kružna putovanja

Deset, trenutno, najvećih brodova za kružna putovanja, poredanih od najvećeg prema manjima, slijede:

1. Symphony of the Seas

- Tvrtka: Royal Caribbean International
- Godina: 2018.
- Bruto-tonaža: 228 081 GT
- Duljina: 361 011 m
- Broj soba: 2 759
- Maksimalan broj putnika: 6 680

2. Harmony of the Seas

- Tvrtka: Royal Caribbean International
- Godina: 2016.
- Bruto-tonaža: 226,963 GT
- Duljina: 362.12 m
- Broj soba: 2,747
- Maksimalan broj putnika: 6,687

3. Oasis of the Seas

- Tvrtka: Royal Caribbean International
- Godina: 2009.
- Bruto-tonaža: 226,838 GT
- Duljina: 360 m
- Broj soba: 2,742
- Maksimalan broj putnika: 6,780

4. Allure of the Seas

- Tvrtka: Royal Caribbean International
- Godina: 2010.
- Bruto-tonaža: 225,282 GT
- Duljina: 360 m
- Broj soba: 2,742
- Maksimalan broj putnika: 6,780

5. Costa Smeralda

- Tvrtka: Costa Cruises
- Godina: 2019.
- Bruto-tonaža: 185 010 GT
- Duljina: 337 m
- Broj soba: 2 612
- Maksimalan broj putnika: 6 554

6. AIDAnova

- Tvrtka: AIDA Cruises
- Godina: 2018.
- Bruto-tonaža: 183,858 GT
- Duljina: 337 m
- Broj soba: 2,626
- Maksimalan broj putnika: 6,654

7. MSC Grandiosa

- Tvrtka: MSC Cruises
- Godina: 2019.
- Bruto-tonaža: 181,541 GT
- Duljina: 331.43 m
- Broj soba: 2,632
- Maksimalan broj putnika: 6,761

8. MSC Meraviglia

- Tvrtka: MSC Cruises
- Godina: 2017.
- Bruto-tonaža: 171,598 GT
- Duljina: 315.83 m
- Broj soba: 2,244
- Maksimalan broj putnika: 5,655

9. MSC Bellissima

- Tvrtka: MSC Cruises
- Godina: 2019.
- Bruto-tonaža: 171,598 GT
- Duljina: 315.83 m
- Broj soba: 2,217
- Maksimalan broj putnika: 5,686

10. Spectrum of the Seas

- Tvrtka: Royal Caribbean International
- Godina: 2019.
- Bruto-tonaža: 169,379 GT
- Duljina: 347.11 m
- Broj soba: 2,137
- Maksimalan broj putnika: 5,622

2.3.2. Kategorizacija brodova za kružna putovanja

Douglas Ward u djelu *Complete guide to Cruising & Cruise Ships 2012*⁸, brodove kategorizira prema svojevrsnom "životnom stilu", te ih dijeli na 4 vrste: *Standard*, *Premium*, *Luxury* i *Exclusive*. Također postoji i segmentacija brodova za kružna putovanja obzirom na tržište kojem pripadaju, prikazana tablicom 2.

⁸ Ward, D., *Complete guide to Cruising & Cruise Ships 2012*, Berlitz Publishing, London, 2011. god., 183. str.

Tablica 2: Tržišna kategorizacija brodova za kružna putovanja

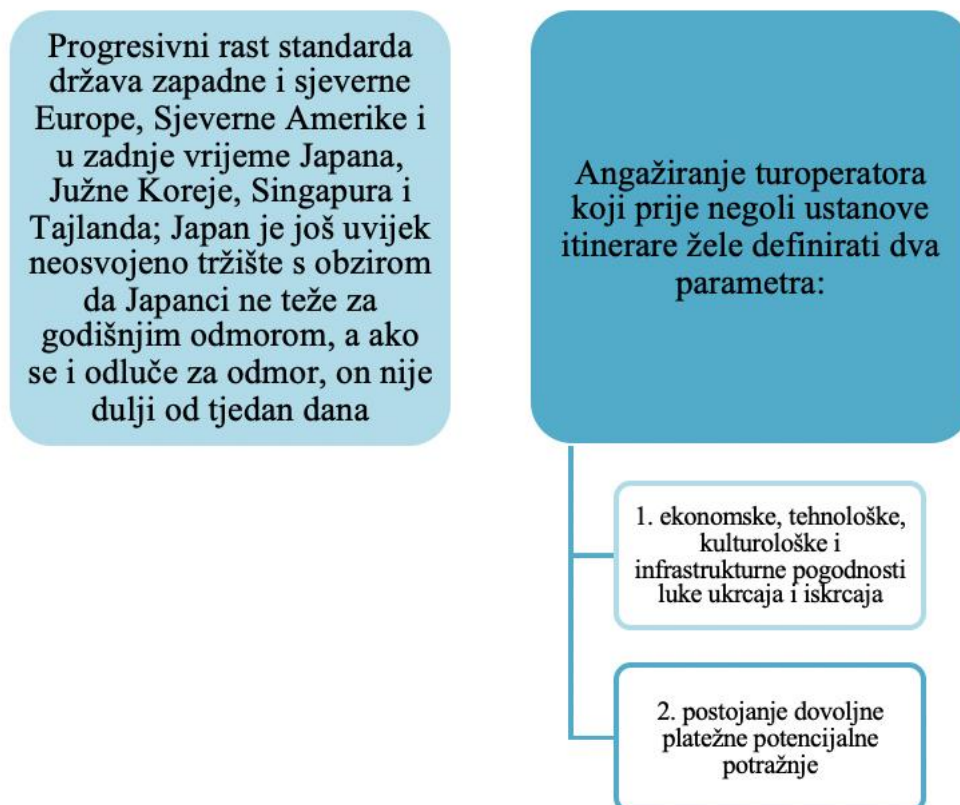
<p>BUDGET</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Niska cijena krstarenja. - Ciljana skupina su putnici mlađe životne dobi i slabije platežne moći. - Putovanja traju 3 - 4 dana ili 7 dana. - Brodovi su uglavnom manji s različitim sadržajima.
<p>CONTEMPORARY</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Najpopularniji segment krstarenja s najvećom flotom. - Većina megabrodova "resort" tipa pripadaju ovoj kategoriji. - Mnoštvo je zanimljivih sadržaja na brodu kao i u tradicionalnim ljetovalištima na kopnu. - Ciljano tržište zapravo ne postoji jer postoji ponuda za svakoga; obitelji, putnike koji odlaze po prvi puta na kružno putovanje, parove i putnike mlađe životne dobi. - Putovanja najčešće traju 3 - 4 dana ili 7 dana.
<p>PREMIUM</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Više je usmjeren iskusnim putnicima, tj. onima koji su već bili na kružnim putovanjima. - Megabrodovi i brodovi srednje veličine. - Ciljano tržište su putnici srednje i starije životne dobi. - Putovanja traju dulje od 7 dana. - Veći je izbor itinerara, često su uključene luke u koje drugi brodovi rjeđe uplovljavaju.
<p>LUXURY</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Luksuzan je proizvod, uz kvalitetnu ponudu na brodu i pristajanje u atraktivnim destinacijama. - Ekskluzivnost, manje je putnika na brodu i formalnija je atmosfera. - Ciljano tržište su parovi i samci visoke platežne moći. - Na brodu uglavnom nema sadržaja za djecu. - Uglavnom su manji brodovi. - Itinerari i luke su neuobičajeni. - Putovanja traju dulje od 10 dana.

Izvor: Izradila autorica po *Tourismo de cruceros - Situacion actual y tendencias*, World Tourism Organization, Madrid, 2008. god., 67.-68. str. (23.8.2020.)

2.4. LUKE ZA KRUŽNA PUTOVANJA

Shema 1 prikazuje dosadašnji razvitak terminala za kružna putovanja kao rezultat sljedećeg:

Shema 1: Razvitak terminala za kružna putovanja

Izvor: Izradila autorica prema Mrnjavac, E., *Promet u turizmu*, Fakultet za turistički i hotelski menadžment, Opatija, 2002. god., 59. str. (23.8.2020.)

Port Economics Management⁹ predstavlja nekoliko kriterija koji se mogu koristiti za karakterizaciju luka i terminala za kružna putovanja, te uloge koju imaju na njihovim regionalnim tržištima:

1. Tržišna regija:

Luke za kružna putovanja dio su regije koja ima posebnu privlačnost i obično je odredište (plan puta). Regija se odnosi na specifične obrasce potražnje (npr. razina, rast,

⁹online: https://porteconomicsmanagement.org/?page_id=1695&fbclid=IwAR01aObDW-GNXF3yRssKxLvHORHcALWHxknBd86XdYCCklog5NbJPQopvTM (23.8.2020.)

sezonalnost). Karibi i Sredozemlje su osnovna kružna područja, ali se mogu podijeliti u podregije koje su obično pokrivena standardnim sedmodnevnim itinerarima (npr. Istočni Karibi ili Istočni Mediteran).

2. Veličina:

Veličina je temeljni atribut jer ukazuje na razinu aktivnosti i važnost luke za kružna putovanja u njenoj industriji. Samo nekoliko luka za kružna putovanja (oko 12) godišnje ostvari promet veći od milijun posjeta (broj iskrcavanja). Veličina je povezana s brojem "poziva" brodova za kružna putovanja, potrebnim sadržajima za njihov smještaj i utjecajima kružnih putovanja na lokalno gospodarstvo. Nassau na Bahamima je najposjećenija svjetska luka za kružna putovanja, dok je Civitavecchia, blizu Rima, najposjećenija u Europi.

3. Sezonalnost:

Važan je čimbenik razlikovanja jer su mnoge luke za kružna putovanja aktivne samo tijekom određenog razdoblja godine. Visoka sezonalnost podrazumijeva da se sva kružna putovanja održe u roku od nekoliko mjeseci. Primjerice, luke za kružna putovanja Aljaskom, Baltikom i Norveškom posjećuju se samo od svibnja do rujna.

4. Funkcija plana puta:

Podrazumijeva je li luka za kružna putovanja polazna luka ili luka ticanja. Polazna luka je mjesto gdje započinje (i završava) plan putovanja i gdje se putnici mogu prvi put ukrcati na brod za kružno putovanje. Luka ticanja je mjesto gdje se putnici mogu privremeno iskrcati na obalni izlet ili bilo koju drugu turističku aktivnost. Polazna luka zahtijeva mnogo više prateće infrastrukture i usluga od pozivne luke. Na primjer, važna je zračna luka (obično unutar 45 minuta od luke), kao i opsežna smještajna struktura (hoteli, restorani, trgovački centri, kongresni centri, parkirališta). Također, brodovi za kružna putovanja trebaju se opskrbljivati hranom, gorivom i ostalim potrepštinama, što je aktivnost koja se obično odvija samo u polaznoj luci. Međutim, nabava goriva je fleksibilnija, a linije za kružna putovanja odlučit će se za punjenje gorivom tamo gdje to može postići niža cijena i praktičnost.

5. Pristupačnost:

Odnosi se na način na koji se doseže baza korisnika okretišta. Luke zračnih čvorišta povezane su s glavnim međunarodnim aerodromima koji nude veze sa širokim spektrom tržišta. Na primjer, Miami / Fort Lauderdale povezan je s velikim brojem sjevernih i

latinoameričkih zračnih luka, dok je iz mnogih europskih gradova lako doći do Rima ili Barcelone. Također, postoje opcije kao što je "vožnja / vlak" za luke za kružna putovanja koje su dostupne u roku od 2 do 4 sata vožnje. Luke poput Southamptona, Galvestona, New Orleansa, Baltimorea, Genove i Marseillea poznate su po navedenoj opciji.

6. Atraktivnost:

Budući da su kružna putovanja turistička operacija, atraktivnost odredišta igra važnu ulogu. Marquee luka je mjesto koje se mora posjetiti i koje igra ključnu ulogu u privlačenju korisnika kružnih putovanja. "Luka za otkrivanje" mjesto je koje je manje poznato, ali nudi pogodnosti koje će biti privlačne za kružna putovanja.

7. Terminal za kružna putovanja:

Terminal za kružna putovanja, vrsta je objekta na raspolaganju za smještaj brodova za kružna putovanja. Postoje namjenskih terminali izgrađenih isključivo za opsluživanje brodova za kružna putovanja, te terminali gdje se putnici ukrcavaju i iskrcavaju pomoću čamaca. Drugi oblik se koristi kada nema dostupnih objekata za pristajanje brodova za kružna putovanja ili kada je brod za kružna putovanja prevelik da bi iskoristio postojeće objekte ili, naravno, kada terminal za brodove za kružna putovanja nije dostupan.

8. Vlasništvo i poslovanje:

Neke luke za kružna putovanja su u privatnom vlasništvu, dok su druge u javnom vlasništvu, uglavnom putem lučkih uprava. Terminali za kružna putovanja također mogu biti u koncesiji.

9. Lokalna i regionalna integracija:

Za odredišnu luku za kružna putovanja područje putovanja je ujedno i odredište. U slučaju gradova kao što su Venecija i Barcelona, kulturni sadržaji koji se nude su svjetske klase do te mjere da će turisti imati malo poticaja da vide bilo što drugo u blizini. Također, u nekim slučajevima mogu postojati sigurnosni problemi izvan lučkog područja, što može biti uobičajeno u zemljama u razvoju.

2.5. RAZMJETAJ KRUIZING REGIJA U SVIJETU

Kružna putovanja su jedan od najboljih načina za istraživanje više odredišta na jednom putovanju, a da se i ne spominju nevjerojatne pogledi na ocean i mogućnost sudjelovanja u brojnim kopnenim avanturama kako bi putnik vidio lokalne znamenitosti i upoznao kulturu svake destinacije. Kružna putovanja lokalizirana su na više regija diljem svijeta, stoga, ovisno o klimi i ponudi neke regije su sezonski popularnije od drugih, dok neke imaju cjelogodišnju ponudu. Cruise Critic¹⁰ daje kratak opis za slijedeće regije te što svaka od njih nudi.

REGIJA KARIBI

- Sezona: studeni - travanj

Kada je riječ o užitku i opuštanju, ništa nije bolje od Kariba. Na kopnu se mogu otkriti jedinstvene čari svakog otoka, skrivene plaže i kafići koje lokalno stanovništvo voli. Mogu se razgledati najzanimljivija povijesna mjesta i muzeji, pronaći najbolja mjesta za planinarenje, vožnju biciklom ili ronjenje. Karibe čini preko 7000 otoka, tako da izbora zasigurno ima. Mnogi brodovi održavaju kružna putovanja tijekom cijele godine iz kontinentalnih luka SAD-a, kao i nekih karipskih otočnih luka.

REGIJA MEDITERAN

- Sezona: svibanj - listopad

Mediteran se smatra kolijevkom civilizacije, te nudi nezaboravno iskustvo doživljaja beskrajnih idiličnih otoka i otočića. S obalama na tri kontinenta, kružna putovanja Mediteranom i Pirinejskim poluotokom nude široka raznovrsna iskustva na kratkoj udaljenosti. Putnik može pijuckati sangriju na Costa del Solu prije nego što krene na raznolike tržnice Maroka ili može obići otoke drevnih grčkih mitova prije nego što krene prema Izraelu i Jordanu.

¹⁰ online: <https://www.cruisecritic.co.uk/> (24.8.2020.)

REGIJA JUŽNA AMERIKA

- Sezona: siječanj - travanj

Tihooceanska obala Južne Amerike nudi tropsku Kolumbiju, drevne civilizacije Ekvadora, Perua i Čilea i ledenjačku obalu Patagonije. Uzduž atlantske obale pruža se pogled na planinu Sugarloaf i plažu Copacabana u Rio de Janeiru te na "Pariz Juga" Buenos Aires. Kružna putovanja baziraju se na brazilsku rivijeru. Brodovi do 75 000 GT premošćuju 1450 km moćne Amazone do kozmopolitskog grada Manausa. Iznimno posjećivana atrakcija je istraživanje otočja Galapagos do kojeg se dolazi zrakoplovom iz Ekvadora. Južnu Ameriku istraživači vide kao škrinju s blagom.

REGIJA AFRIKA

- Sezona: ne postoji / cijela godina

Afrička kružna putovanja nude priliku za istraživanje zadivljujuće raznolike zemlje i gradskih pejzaža svih trajanja. Na drugom najvećem svjetskom kontinentu postoji ogroman broj destinacija i kultura koje se mogu otkriti uz niz različitih klimatskih uvjeta. Putnici mogu uroniti u znamenitosti i mirise tržnica začina u Maroku. Avanturistički putnici mogu istražiti cijelu zapadnoafričku obalu.

REGIJA AZIJA

- Sezona: siječanj - svibanj

Od drevnih hramova i svetih mjesta, do tropskih otoka i futurističkih gradskih pejzaža, Azija je svojevrstan kaleidoskop egzotičnih znamenitosti, zvukova, okusa i iskustava. Putnici bivaju zaslijepljeni neonskim svjetlima Tokija, bude svoje okusne pupoljke na Tajlandu ili uživaju u mirnom trenutku razmišljanja dok se spuštaju niz moćnu rijeku Mekong. Mogućnosti su beskrajne u ovoj kulturno razlikovnoj i zadivljujućoj regiji.

REGIJA BALTIK

- Sezona: svibanj - rujan

Kružna putovanja sjeverom Europe nude beskraj mogućnosti. Od slikovitih fjordova Norveške i polja lave na Islandu, do vikinške i carske baštine glavnih gradova Baltika. Norvešku obalu najbolje je gledati s palube broda ili iz unutrašnjosti kajaka, što omogućuje ulazak u najuže prolaze i kontakt s tuljanima i drugim divljim životinjama na putu do arktičkog kruga.

REGIJA ALJASKA

- Sezona: svibanj - sredina rujna

Aljaska se smatra jednim od najživopisnijih područja na zemlji, i to s razlogom. Na kružnom putovanju Aljaskom mogu se vidjeti masivni ledenjaci, raznolika fauna, visoki planinski lanci, te fascinante autohtone aljaške kulture. Također postoji i mogućnost posjeta Anchorage-u, Nacionalnom parku Denali, zadivljujućim vrtovima Butchart i još mnogim atrakcijama.

REGIJA ANTARKTIKA

- Sezona: prosinac - veljača

Antarktika zvana "Bijeli kontinent" - atraktivno je odredište i jedno od onih koje učestali putnici na kružnim putovanjima posjete minimalno jednom u životu. Ledena pustinja Antarktike privlači manje od 20 000 putnika na kružnim putovanjima godišnje kako bi razgledali njenu vjetrovima zaleđenu pustoš. Izloženi divlji svijet uključuje pingvine, tuljane, ptice, dupine i orke. Budući da se većina divljih životinja na Antarktici nalazi na uskim grebenima obale otoka i kopna, putnici ne moraju propustiti niti jedno zanimljivo morsko, kopneno ili zračno stvorenje ovog uzbudljivog kontinenta.

REGIJA BRITANSKO OTOČJE

- Sezona: svibanj - rujan

Britansko otočje uključuju kopnene mase Velike Britanije i Irske, kao i više od 6000 manjih otoka. Bez obzira je li putnikova glavna intencija posjet kraljevskoj baštini Engleske, škotskom gorju i otocima, surovom welškom krajoliku ili povijesnim gradovima Irske, putnici će zasigurno upoznati najbolje značajke ovih izuzetno utjecajnih otoka kao i manje posjećenih destinacija. Većina kružnih putovanja Britanskim otočjem polazi iz Londona ili Southamptona i posjećuje luke u modernim gradovima i neobične lučke gradove oko obale, te unikatne otoke, uključujući Shetlands, Channel Island i otok Mann.

REGIJA NOVA ENGLJESKA

- Sezona: kolovoz - listopad

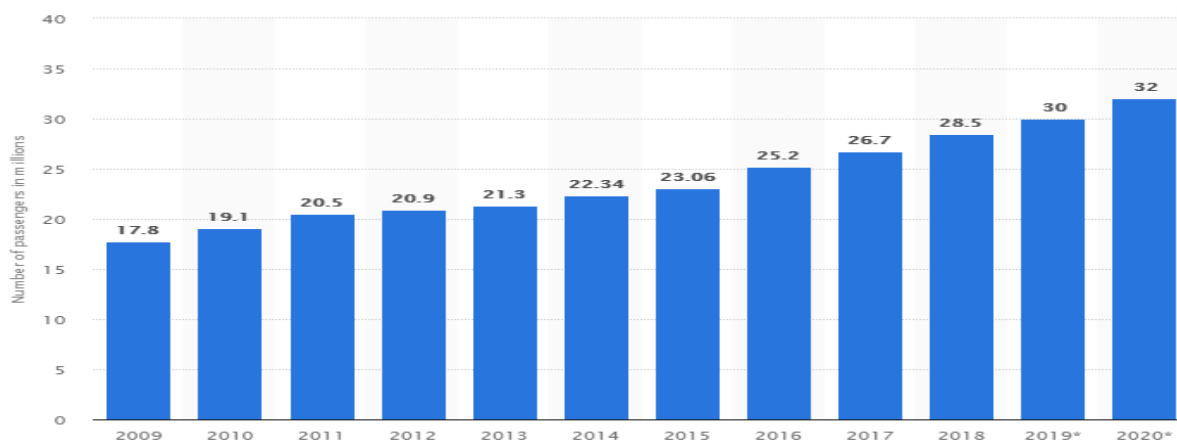
Jedna od najstarijih regija u Sjedinjenim Američkim Državama i nesumnjivo jedna od najspektakularnijih, Nova Engleska poznata je po svom krajoliku kao i po nezamislivom gostoprimstvu i jedinstvenoj domaćoj kuhinji. Od velikih gradova poput Bostona do najmanjih sela na Rhode Islandu, postoji mnoštvo prekrasnih pogleda, šarmantnih kamenih ulica i odlične hrane kako bi svi bili zadovoljni.

3. STANJE TRŽIŠTA KRUŽNIH PUTOVANJA U SVIJETU

Na svjetskom turističkom tržištu, industrija kružnih putovanja se pokazuje kao najbrže rastući sektor. Godina 2019. pokazala se kao godina u kojoj se povećala ponuda i kapacitet industrije. Mnoge kompanije lansirale su na tržište nove mega brodove s još većom veličinom nego što su ranije nudile, što dakako povećava i kapacitet putnika koji se može prevesti. Trenutno na tržištu kružnih putovanja postoji preko sto kruzning kompanija koje nude različitu vrstu proizvoda te je glavni cilj osigurati putniku jedinstveno iskustvo i uslugu. Putnici koji se odlučuju za ovu vrstu turizma i putovanja, vjerni su potrošači te se uvijek radno vraćaju i ponovno odlučuju za odmor putem kružnog putovanja. Kako bi ostale konkurentne na tržištu, kompanije stalno prate trendove na tržištu kružnih putovanja te se istima i prilagođavaju. Kružna putovanja su jedinstveni turistički proizvod, no podložna su trendovima. Upravo zbog toga, jako je bitno znati i razumijeti želje putnika kako bi se stvorila savršena ponuda kojoj će se putnik iznova vraćati.¹¹

Grafikon 1 pokazuje rast broja putnika u zadnjem desetljeću, gledajući od 2009. do 2019. godine i prognozu broja putnika za 2020. godinu. Prije deset godina broj ljudi koji se odlučio na kružno putovanje bio je 17,8 miliona. Godine 2018. taj broj je došao na 28,5 miliona putnika i na 30 miliona u 2019. godini. Analize i prognoze ukazuju da će se do 2028. godine taj broj popeti na čak 40 miliona putnika. Nažalost, prognoze za 2020. godinu zbog utjecaja pandemije nisu se ostvarile.

Grafikon 1: Broj putnika na kružnim putovanjima u svijetu u periodu od 2009 – 2020. g

Izvor: Statista - *Number of ocean cruise passengers worldwide from 2009 to 2020*, online: <https://www.statista.com/statistics/385445/number-of-passengers-of-the-cruise-industry-worldwide/> (25.8.2020.)

¹¹ *3 strategies to take advantage of the boom in cruises*, online: <https://ist-cruisetechnology.com/wp-content/uploads/2019/12/IST-whitepaper-EN.pdf> (25.8.2020.)

Desetljećima je Sjeverna Amerika držala top poziciju kao glavno tržište za kružna putovanja u svijetu. Profil putnika na ovom geografskom tržištu po godinama je +50. Trenutno su najbrže rastuća i ciljana skupina, ljudi od 30+ godina, što je u skladu s trendom rasta potražnje kružnih putovanja među mladim ljudima. Na europskom tržištu je u posljednjih par godina porasla potražnja za 5,5 %, s brojkom od 7,1 miliona prevezenih putnika. Slika 1 daje ilustrirani prikaz top 5 zemalja s najviše putnika kružnih putovanja u Europi.

Slika 1: Top 5 zemalja Europe prema broju putnika kružnih putovanja

Izvor: <https://ist-cruisetechnology.com/wp-content/uploads/2019/12/IST-whitepaper-EN.pdf> (25.8.2020.)

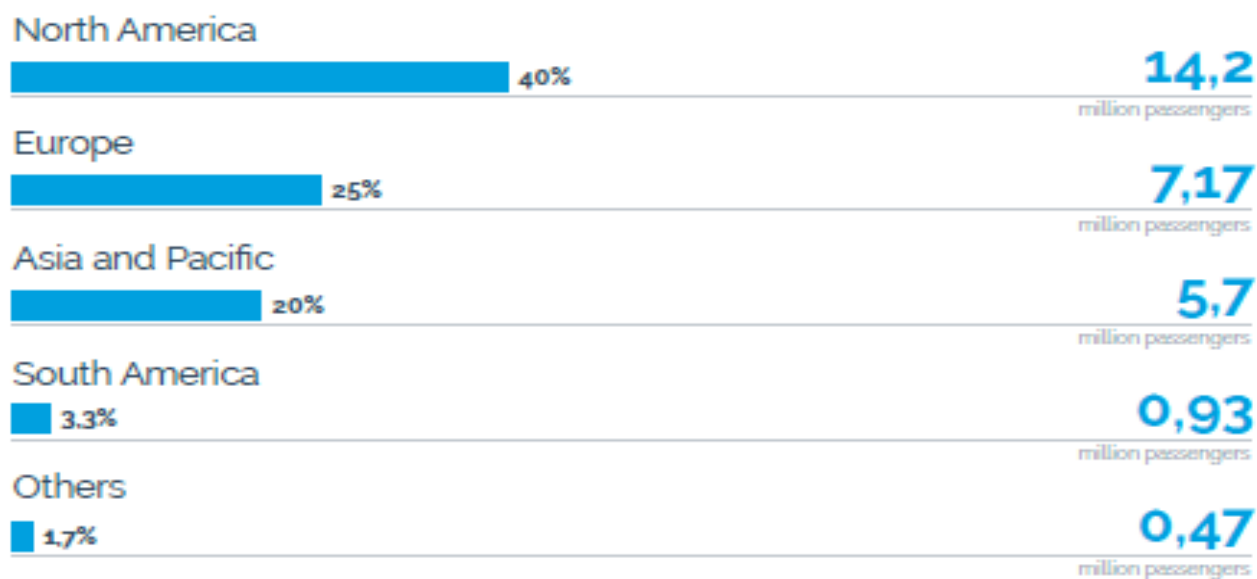
Njemačka se sa svojih 31% pozicionirala kao zemlja s najviše putnika na kružnim putovanjima u Europi. Slijedi ju Ujedinjeno Kraljevstvo s 27%, Italija s 12% te Španjolska i Francuska sa 7%. Najbrže rastuće regije u 2018. godini bile su Portugal i Rusija. U posljednje vrijeme u Europi se vidi trend putovanja unutar vlastite regije, dakle Mediterana. Europljani preferiraju putovanja u trajanju od 7 – 8 dana te je prosječna dob putnika 50 godina.

Pacifik i Azija su regije koje su postale jedne od najobčavljanih regija i tržišta za kružna putovanja za ovu industriju. Upravo iz tog razloga, krucing kompanije razvijaju strategije kako najbolje ući na ovo novije tržište na način da pokušavaju prilagoditi proizvod kulturi regije te tržišnoj skupini ljudi kojoj isti taj proizvod nude. Trenutno Azija nudi preko 300 destinacija. Kinu kao najmnogoljudniju zemlju na svijetu i zemlju s najvećim brojem putnika koji se odlučuju na kružna putovanja, a Japan zemlja s najviše luka destinacija. S

obzirom na potencijal ovog tržišta, kruzinge kompanije neprestano ulažu u destinacije u ovom području kako bi pridobile putnike koji se odlučuju na prvo kružno putovanje upravo u azijskoj regiji. Karakteristično za ovu regiju, za razliku od Sjeverne Amerike i Europe je dob putnika, koja se većinom kreće ispod ili do 40 godina.

Grafikon 2 sumirano prikazuje sve ranije navedeno u radu, tj. glavna tržišta za kružna putovanja u svijetu prema broju putnika.

Grafikon 2: Glavna tržišta kružnih putovanja u svijetu prema broju putnika

Izvor: <https://ist-cruisetechnology.com/wp-content/uploads/2019/12/IST-whitepaper-EN.pdf> (25.8.2020)

Industrija kružnih putovanja je tržište čiji se prihodi mjere u milijardama američkih dolara, stoga ne čudi da se uvijek vodi borba oko putnika i profita. Velika konkurencija, potiče vodeće kompanije da budu u korak s trendovima i zahtjevima tržišta. Jedino na taj način mogu zadržati primarne pozicije na tržištu.

3.1. TRENDOMI NA TRŽIŠTU KRUŽNIH PUTOVANJA

Globalno tržište kružnih putovanja je u stalnom rastu i razvoju te se kompanije usmjeravaju na nova demografska tržišta. Već dugi niz godina, kompanijama za kružna putovanja najbitniji cilj je jedinstveno iskustvo za putnika koji plovi njihovim brodovima. Nепrestano istražuju nove trendove te u ponudi koju nude, svake godine žele predstaviti nešto novo što bi moglo privući noviju vrstu putnika koja će se onda vratiti i ponovno htjeti proživjeti taj doživljaj kružnog putovanja baš u toj kompaniji. CLIA – Cruise Lines International Association¹², smatra da su slijedeće navedene stavke, trenutno najvažniji trendovi u industriji kružnih putovanja.

Donedavno, glavna skupina ljudi i potrošači u industriji kružnih putovanja bili su generacija „Milenijalci“, no generacija „Z“ ne zaostaje za njima i polako postaje interesna skupina u tržištu kružnih putovanja. Upravo ta generacija „Z“, su ljudi koji su u stalnoj potrazi za novim i nezaboravnim iskustvima te upravo zbog ovakvih karakteristika, privlače ih kružna putovanja s više destinacija i tematska putovanja poput festivala glazbe usred mora. Glavno obilježje ove skupine ljudi su socijalne mreže i povezanost s istima te ako nije objavljeno ili ne postoji na internetu kao da se nije ni dogodilo. Svako novo iskustvo mora biti podijeljeno „online“, bilo putem Facebook, Twitter ili Instagram platforme. Ovisno o generaciji, razlozi odabira kružnog putovanja kao oblika putovanja su različiti za svaku skupinu. „Baby Boom“ generacija kružno putovanje odabire na temelju destinacije i itinerara, dok „Milenijalci“ pridaje veliku pozornost cijeni kružnog putovanja i sadržaja koji se nudi na brodu.

Nadalje, putnicima je izrazito bitno da na brodu dok putuju, imaju pristup svojoj modernoj tehnologiji koja je danas neizostavan dio svakodnevnog života. Kako bi doživljaj putovanja učinili što osobnijim i ugodnijim za putnika, kompanije su razvile razna tehnološka pomagala poput privjesaka, narukvica, ogrlica i aplikacija koje se mogu koristiti na i izvan broda. Koliko im je bitna tehnologija isto tako im je bitno i opuštanje i detoksikacija od brzog i stresnog načina suvremenog života. Kompanije za kružna putovanja odgovorile su na te zahtjeve u obliku raznih spa doživljaja, tretmana kisikom, najnovijim sportskim i fitness inovacijama te velikom ponudom zdrave hrane za svačiji ukus i način ishrane.

¹² 2019 Cruise & Trends Industry Outlook, online: <https://cruising.org/-/media/eu-resources/pdfs/CLIA%202019-Cruise-Trends--Industry-Outlook> (26.8.2020.)

Još jedan trend dobiva na sve većoj popularnosti na tržištu kružnih putovanja, a to je samostalno putovanje. Putovati sam, pruža putniku iskustvo povezivanja i upoznavanja drugih putnika na brodu i izvan njega te iskustvo koje je zasigurno drukčije, nego kada osoba putuje u paru ili većoj grupi. Zanimljiv je i trend takozvanih „digitalnih nomada“, gdje ljudi spajaju posao s putovanjem. Ovakva vrsta putnika se odlučuje za rad izvan standardne lokacije posla i na ovaj način spajaju ugodno s korisnim, ne gubeći slobodne dane ili godišnje odmore. Brodovi koji su opskrbljeni bežičnim internetom, radnim stolovima i poslovno orijentiranim kafićima, putnicima daju mogućnost da ostanu u toku s poslovnim obvezama i u isto vrijeme uživaju u putovanju.

S porastom žena kao interesne skupine putnika brodovima za kružna putovanja, mnoge turističke i putničke agencije stvaraju itinerare koji se temelje na interesima koje žene žele. Cilj je povezati žene s ženama te ih odvesti na putovanje u kojem će se one osjećati osnaženo.

Sve više i više, tržište kružnih putovanja proteže se kroz cijelu godinu te se izbjegava problem sezonalnosti. Putnici su počeli preferirati putovanja u kojima u zimskom periodu odlaze u tople destinacije, dok u ljetnom periodu biraju odlazak u hladnije odredište. Jedan od novijih i rastućih trendova je odlazak na teže dostupne ili udaljene destinacije poput Galapagosa ili otoka Antartike, imajući na umu i birajući putovati na svjestan način, poštujući okoliš te uvažavajući lokalnu kulturu.

3.2. VODEĆE KOMPANIJE ZA KRUŽNA PUTOVANJA

Industrija kružnih putovanja obuhvaća mnogo kompanija, no sljedećih 5 čine gotovo 90% tržišnog udjela:

1. **CARNIVAL CORPORATION:**

Kompanija drži neprestani rast od osnutka 1972. godine. Carnival Cruise Line, ili registrirana kao "Najpopularnija svjetska linija za krstarenje", svake godine prevozi milijune putnika. Najnoviji brod je Carnival Panorama, koji je debitirao u prosincu 2019. godine. 2020. godine dolaze brodovi, Carnival Radiance i Mardi Gras koji su najavljeni kao prekretnice u industriji kružnih putovanja¹³. Osim što je Carnival Corporation najveći svjetski operater kružnih putovanja, samo Carnival čini više od 40% tržišnog udjela u industriji.

2. **ROYAL CARIBBEAN GROUP:**

Royal Caribbean Group operativni je naziv tvrtke Royal Caribbean Cruises Ltd. Royal Caribbean Group vlasnik je četiri globalne marke krstarenja: Royal Caribbean International, Celebrity Cruises, Silversea i Azamara. Royal Caribbean Group također je 50% vlasnik TUI Cruises i Hapag-Lloyd Cruises. Royal Caribbean Group upravlja sa 62 broda, te se do 31. srpnja 2020. očekuje još 16 novih¹⁴. Royal Caribbean, osim što je drugi najveći svjetski operater kružnih putovanja, posjeduje čak 20% tržišnog udjela u industriji kružnih putovanja.

3. **NORWEGIAN CRUISE LINE:**

Norwegian Cruise Line treća je svjetska kompanija za kružna putovanja koja upravlja markama Norwegian Cruise Line, Oceania Cruises i Regent Seven Seas Cruises. S kombiniranom flotom od 28 brodova, ova kompanija nudi itinerere na više od 490 odredišta širom svijeta. Kompanija je najavila još 9 novih brodova do 2027. godine¹⁵. Također vrlo je bitno napomenuti kako Norwegian Cruise Line postoji više od 52 godine, te posjeduje 10% tržišnog udjela u industriji kružnih putovanja.

¹³ <https://www.carnival.com/about-carnival/about-us.aspx> (27.8.2020.)

¹⁴ <https://www.rclinvestor.com> (27.8.2020.)

¹⁵ <http://www.nclhltd.com/our-company> (27.8.2020.)

4. MSC CRUISES:

MSC Cruises najveća je svjetska linija za krstarenje u privatnom vlasništvu, te je četvrta svjetska kompanija za kružna putovanja¹⁶. S tradicijom dužom od 300 godina i 17 brodova, posjeduju 8% tržišnog udjela u industriji kružnih putovanja. Kompanija posluje isključivo sa svojom markom.

5. GENTING HONG KONG:

Genting Hong Kong peta je najveća svjetska kompanija za kružna putovanja. Ova kompanija prednjači na Azijsko-Pacifičkom prostoru s 9 brodova za kružna putovanja. Također treba spomenuti kako ova vrlo mlada kompanija, osnovana 1993. godine, posjeduje nešto manje od 5% tržišnog udjela u industriji kružnih putovanja¹⁷.

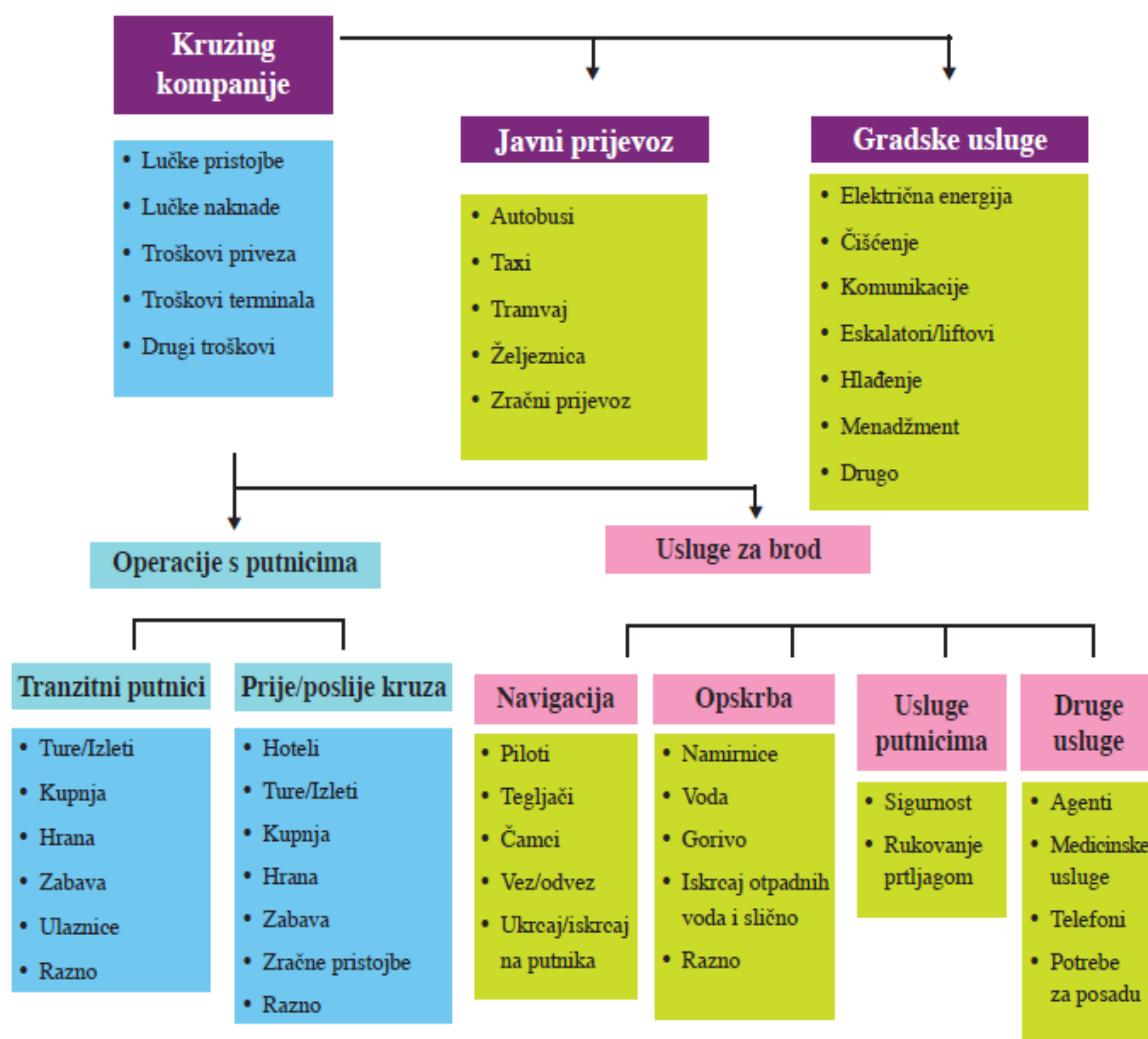
¹⁶ <https://www.msccruises.com/en-gl/About-MSC.aspx> (27.8.2020.)

¹⁷ <http://www.gentinghk.com/en/home/profile.aspx> (27.8.2020.)

3.2.UTJECAJ KRUŽNIH PUTOVANJA NA DESTINACIJU

Kružna putovanja imaju drukčiji utjecaj od klasične vrste turizma s obzirom da se radi o različitom ponašanju turista/putnika i njihovih potreba. Značaj je velik jer se ostvaruje u prihodu destinacije u koju uplovljava brod za kružna putovanja. Stvaraju se nova radna mjesta, kako u izravnim, tako i u neizravnim djelatnostima koja se vežu uz potrošnju zaposlenih u sektoru uslužnih djelatnosti kruzning turizma.¹⁸ Slika 2 daje prikaz utjecaja turizma kružnih putovanja na gospodarstvo destinacije.

Slika 2: Utjecaj turizma kružnih putovanja na gospodarstvo destinacije

Izvor: Benić, I.: *Utjecaj pomorskih krstarenja na turističku destinaciju*, 8.9.2010., online: <https://hrcak.srce.hr/75461> , 48.str, (24.9.2020.)

¹⁸ Benić, I.: *Utjecaj pomorskih krstarenja na turističku destinaciju*, 8.9.2010., online: <https://hrcak.srce.hr/75461> , 46.str, (29.8.2020.)

Iako se pozitivni aspekti vezuju uz stvaranje prihoda destinaciji, stvaranje novih radnih mjesta i ekonomskih aktivnosti, postoji i niz negativnih utjecaja, kao što su inflacija cijena i rast cijena nekretnina, uvoz roba iz inozemstva za potrebe brodova, ograničen povrat u investicijama zbog sezonalnosti pomorskih krstarenja, dodatni troškovi gradskim vlastima, gubitak u prihodima od pomorskih krstarenja uslijed lokalne ekonomije, potencijalna ekonomska ovisnost o krizing turizmu i zapostavljanje drugih gospodarskih aktivnosti.¹⁹

Razvoj turizma kružnih putovanja zahtjeva velike projekte i investiranja u lučke komplekse i terminale kako bi se zadovoljilo zahtjevima brodova. Luke ulažu milijune eura u nove terminale i infrastrukturu. Otvaraju se nova radna mjesta, širi se poslovanje agencija, raste broj različitih uslužnih djelatnosti, povećava se broj taxi službi, prodavaonica suvenira i slično. Utjecaj na gospodarstvo će biti veći ili manji što ovisi o tome radi li se o luci polaska ili luci ticanja brodova na kružnim putovanjima.²⁰

Popularne destinacije i lokacije mogu postati žrtvama masovnog turizma kružnih putovanja, što predstavlja problem za lokalno stanovništvo. Priljev klasičnih turista i na to dodani turisti s kružnih putovanja, stvara problem zagušenja gradova, uništavanja povijesne baštine te nezadovoljstva ljudi koji žive u tim destinacijama. Mnoga turistička odredišta stavljaju zabrane za određene veličine brodova te na taj način pokušavaju umanjiti kritičnost situacije. No bez obzira na restrikcije, brodovima za kružna putovanja plovi preko milion ljudi godišnje, pogotovo u gradovima poput Venecije i Barcelone. S obzirom na prosvjede lokalnog stanovništva, vlasti su morale reagirati te su pokušale pronaći način na koji će bolje upravljati protokom i priljevom turista, da istovremeno budu zadovoljni i turisti kružnih putovanja i građani destinacije. Što se tiče potrošnje putnika u destinaciji, ponekad se stvara i kontraefekt. Putnici dok su na brodu za kružno putovanje, imaju bogatu ponudu različitih sadržaja te iz tog razloga ponekad troše manje kada pristanu u određenoj destinaciji s obzirom da imaju hranu, smještaj i razne oblike zabave na dohvat ruke na brodu.

Turističko odredište će ovisno o utjecaju kružnih putovanja biti manje ili više sklono promjenama. Sve navedeno ovisi o smjeru u kojem se razvija destinacija te kako lokalne vlasti utječu na njezin pozitivan ili negativan razvoj. Kao što je ranije spomenuto u radu, turizam kružnih putovanja se razvija izrazito brzo te stoga traži i brže rješenje tekućih problema vezanih uz njegov utjecaj na destinaciju.

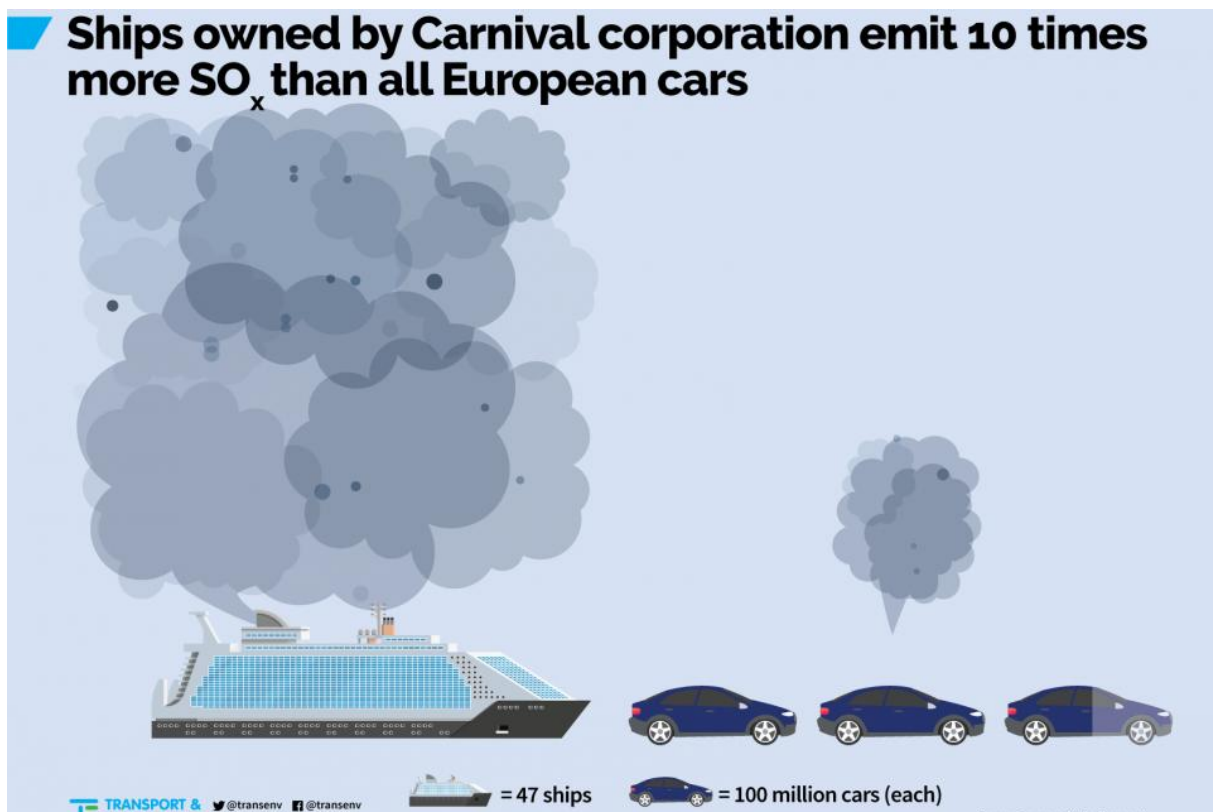
¹⁹ Ibidem 48 str.

²⁰ Ibidem 47 str.

3.3.UTJECAJ KRUŽNIH PUTOVANJA NA OKOLIŠ

Analiza podataka iz 2017. godine, transportne grupe *Transport & Environment*, otkriva kako *Carnival Corporation*, najveći svjetski operater luksuznih kružnih putovanja, je 2017. godine emitirao oko 10 puta više sumpornog oksida, u prostoru europske obale, nego svih 260 milijuna europskih automobila. Navedeno je prikazano slikom 3 .

Slika 3: Emisija sumpornih oksida od strane *Carnival Corporation-a*

Izvor: <https://www.geekyexplorer.com/cruise-ship-pollution/> (27.8.2020.)

Royal Caribbean Cruises je drugi vodeći operater kružnih putovanja na svijetu. Iako su drugi po redu, stvaraju četiri puta više emisija od kompletnog europskog voznog parka. Emisije sumpornih oksida tvore aerosole sulfata koji povećavaju rizike za ljudsko zdravlje i doprinose "zakiseljavanju" kopnenog i vodenog okružja. Iz navedenog se zaključuje kako su Španjolska, Italija i Grčka, blisko praćene Francuskom i Norveškom, europske zemlje najizloženije zagađenju zraka sumpornim oksidima s brodova za kružna putovanja, dok su Barcelona, Palma de Mallorca i Venecija, praćeni Civitavecchiom i Southamptonom, lučki gradovi koji su najviše pogođeni ovakvim oblikom zagađenja.

Zbog svojeg statusa, vrlo popularnih turističkih odredišta, ove su zemlje iznimno izložene navedenom tipu zagađenja s obzirom da imaju znatno niže standarde za zakone koji propisuju korištenje sumpornog goriva, iz čega slijedi da brodovi za kružna putovanja u tim zemljama sagorijevaju najprljavije, najsumpornije gorivo. Emisije dušikovih oksida s brodova za kružna putovanja u Europi također snažno utječu na neke gradove. Emisija dušikovih oksida s brodova za kružna putovanja predstavlja emisiju stvorenu od strane 15% europskog voznog parka u godinu dana. Primjerice, u Marseilleu je 57 brodova za kružna putovanja u 2017. godini emitiralo gotovo toliko dušikovih oksida koliko i jedna četvrtina od 340.000 gradskih putničkih automobila. Uz obale zemalja poput Norveške, Danske, Grčke, Hrvatske i Malte, šačica brodova za kružna putovanja odgovorna je za više emisije dušikovih oksida od većine njihovog domaćeg voznog parka.

Europa bi trebala što prije primijeniti lučki standard "nulte" emisije, što bi se potom moglo proširiti i na druge tipove brodova. Nadalje, preporuča se reguliranje emisija dušikovih oksida s postojećih brodova, koji su trenutno izuzeti od normi dušikovih oksida koji se primjenjuju u područjima kontrole emisija.

3.4. UTJECAJ VIRUSA COVID – 19 NA TRŽIŠTE KRUŽNIH PUTOVANJA

Kada je 19. ožujka 2020. godine, brod „Ruby Princess“ na svom kružnom putovanju pristao u luku Sydney u Novom Južnom Wales-u postao je tada najveće žarište virusa COVID – 19. S otprilike 2700 iskrvanih putnika do 27. ožujka, 162 putnika su testirana i pokazana pozitivnim na virus. Kriza izazvana pandemijom virusa COVID – 19 eskalirala je u ožujku te izazvala jak udarac na zdravlje ljudi i globalnu ekonomiju. Izbijanje ove pandemije imalo je veliki utjecaj i na industriju kružnih putovanja. U globalnoj ekonomiji, industrija kružnih putovanja ima prihode od preko 150 milijardi američkih dolara. Otprilike 2 miliona radnih mjesta usko je vezano uz ovu industriju te pad od samo 1% na tržištu, daje negativan efekt gubitka do skoro 2500 radnih mjesta na dan u svijetu. CLIA – Cruise Lines International Association, prognozira da će gubitak od industrije kružnih putovanja za globalnu ekonomiju, biti 50 milijardi američkih dolara, gledajući vremenski period od početka zabrane putovanja, koja je došla na snagu sredinom ožujka pa sve do kraja rujna 2020. godine. Mnogi mali otoci poput Kariba i sličnih kruzning odredišta ovise o ovoj industriji s obzirom da prihodi koji ostvare od putnika za kružna putovanja imaju pozitivan odraz na njihovu ekonomiju. Ovakvi poremećaji na tržištu kružnih putovanja imaju utjecaj na sve ljude koji ovise o turizmu kao primarnom izvoru prihoda i egzistencije. Kružna putovanja već su ponovno započela u nekim zemljama s obzirom na stanje virusa u toj destinaciji. To pokazuje da su ljudi koji zaista vole ovakvu vrstu putovanja, ostali vjerni. Najveći fiksni trošak svakog broda ovakve vrste putovanja je gorivo te s obzirom na trenutno stanje naftne industrije i tržišta, kompanije za kružna putovanja mogle bi profitirati zbog niskih cijena goriva. Zsigurno je da će čim zabrane putovanja u cijelom svijetu prestanu, kompanije pokušati oglašavanjem i smanjenjem cijena svojih putovanja, pridobiti što više potencijalnih putnika. Kada se svijet vrati u stanje prije pandemije, tržište kružnih putovanja će definitivno biti važan faktor u pokretanju globalne ekonomije.²¹

²¹ online: <https://cruising.org/en-gb/cruise-industry-covid-19-facts-and-resources>

4. ANALIZA MORSKIH LUKA RH KAO ODREDIŠTA ZA KRUŽNA PUTOVANJA

U posljednjoj cjelini ovog diplomskog rada obraditi će se stanje tržišta kružnih putovanja u Republici Hrvatskoj. Također, dati će se prodobnija analiza većih hrvatskih morskih luka kao odredišta za kružna putovanja te osvrt na ovogodišnji promet zbog utjecaja virusa COVID – 19 na Republiku Hrvatsku i njezin turizam brodovima za kružna putovanja u 2020. godini.

4.1. STANJE TRŽIŠTA KRUŽNIH PUTOVANJA U RH

Odabir destinacije u plovidbenom putu broda za kružna putovanja ovisi o više faktora. Hrvatska je zemlja koja zbog svojih prirodnih bogatstava, kulturnih i arhitekturnih znamenitosti i povijesne baštine privlači mnogobrojne turiste u ljetnoj sezoni. Temelj razvoja kruzinga u Republici Hrvatskoj su turističke destinacije.

Pomorske luke su u funkciji toga razvoja, kao što su ceste, zračne luke ili drugi prometni objekti u funkciji razvoja stacionarnog ili drugih vrsta turizma. Ako je luka bolje opremljena za prihvat kruzera, to će doprinijeti i boljem turističkom razvoju destinacije kad se radi o međunarodnim kružnim putovanjima.²²

Izravni prihodi od međunarodnog kruzinga u nekoj destinaciji pristajanja sastoje se od potrošnje putnika i posade u destinaciji te od troškova koje ima brod (lučke pristojbe, naknade i ostalo). Neizravni prihodi su oni koji se ostvaruju u prethodnim transakcijama (da bi izravni bili mogući), a njima se mogu dodati i prihodi od povećane potrošnje stanovnika koja je rezultat ostvarenog prihoda od kruzinga. Ostale koristi koje ima destinacija od međunarodnog kruzinga su: otvaranje novih radnih mjesta vezanih uz potrebe kruzinga, opći poticaj razvoju kao rezultat prihoda od kruzinga, promocija destinacije (novi gosti i posjetitelji) i sl.²³

Ponudu u međunarodnom kruzingu sa stajališta broдача čine, prije svega luke za prihvat brodova (maritimne i infrastrukturne karakteristike luke, cijene usluga, odnosno lučke pristojbe i naknade te procedure prihvata i otpreme brodova), turistička mjesta/gradovi uz koji se luke nalaze (njihova atraktivnost i turistička ponuda te mogućnost organiziranog obilaska) te izdvojene turističke atrakcije ako su dostupne organiziranim načinom posjete (izletima).²⁴

²² *Studija održivog razvoj kruzing turizma u Hrvatskoj*, Institut za turizam, Zagreb, 2007.,online: <https://mint.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/SAZETAK-Studija-kruzing.pdf>, 17.str (1.9.2020.)

²³ Ibidem, 11.str

²⁴ Ibidem, 9.str

Hrvatska kruzing ponuda temelji se na specifičnoj hrvatskoj 'old timer' floti dobro opremljenih trabakula, kruzera. Ta flota je vrlo prepoznatljiva na europskom tržištu ponude i veoma je dobro prihvaćena od zahtjevnog tržišta potražnje.²⁵

Luka/destinacija može se razvijati kao: luka/destinacija za ukrcaj/iskrcaj putnika (bazna luka), tranzitna luka/destinacija (luka ticanja) ili kruzerski centar (bazna luka i luka ticanja). Neke mediteranske luke izdvajaju se kao vodeće bazne luke, neke kao vodeće tranzitne luke a neke kao kruzerski centri.²⁶

U Hrvatskoj su luke za prihvata kruzera, veće ili manje gradske luke koje u svom radu imaju organiziran prihvata velikih kruzera. Pod te luke spadaju luke od međunarodnog i županijskog značaja, no treba spomenuti i male lokalne luke. Sve navedene luke su otvorene za javni promet te njihova stopa posjećenosti varira s obzirom na destinaciju u koju brod želi uploviti.

U lukama otvorenim za javni promet na području Republike Hrvatske brodovi plaćaju lučke pristojbe i naknade. Izračun lučkih pristojbi za kruzere u navedenim lukama provodi se prema dvije osnove: putnik i bruto tonaža (BT), osim za luku Rijeka gdje se kao osnova uzima putnik i dužni metar broda. Jedinična cijena po osnovi BT varira ovisno o razredima veličine broda, a cijena po putniku razlikuje se s obzirom na to, radi li se o putniku u tranzitu, ukrcanom i/ili iskrcanom putniku.²⁷

Kako bi luka zadovoljavala kriterije za prihvat brodova za kružna putovanja, ona mora imati odgovarajuću infrastrukturu koja će takvoj vrsti broda omogućiti adekvatan prilaz, odgovarajući gaz, vez i boravak na vezu. Luka bi trebala biti dobro prometno povezana, mora pružati usluge servisa brodovima, a za putnike je jako važno da destinacija u kojoj se luka nalazi, nudi turističke sadržaje i atrakcije.

Trenutna kategorizacija brodova prema veličini brodova koji uplovljavaju u hrvatske luke se dijeli na tri skupine. Prva skupina su veliki brodovi s tisuću ili više putnika koji u jednoj zemlji koju posjećuju dotiču jednu ili dvije destinacije te se ne zadržavaju više od pola dana. Druga skupina su srednje veliki brodovi sa od 500 do tisuću putnika te oni uplovljavaju u različite destinacije u jednoj zemlji, ne nužno one samo najzanimljivije i najatraktivnije. Treća skupina su manji i butik brodovi koji primaju do 500 putnika i dotiču više destinacija od onih manjih do najvećih.

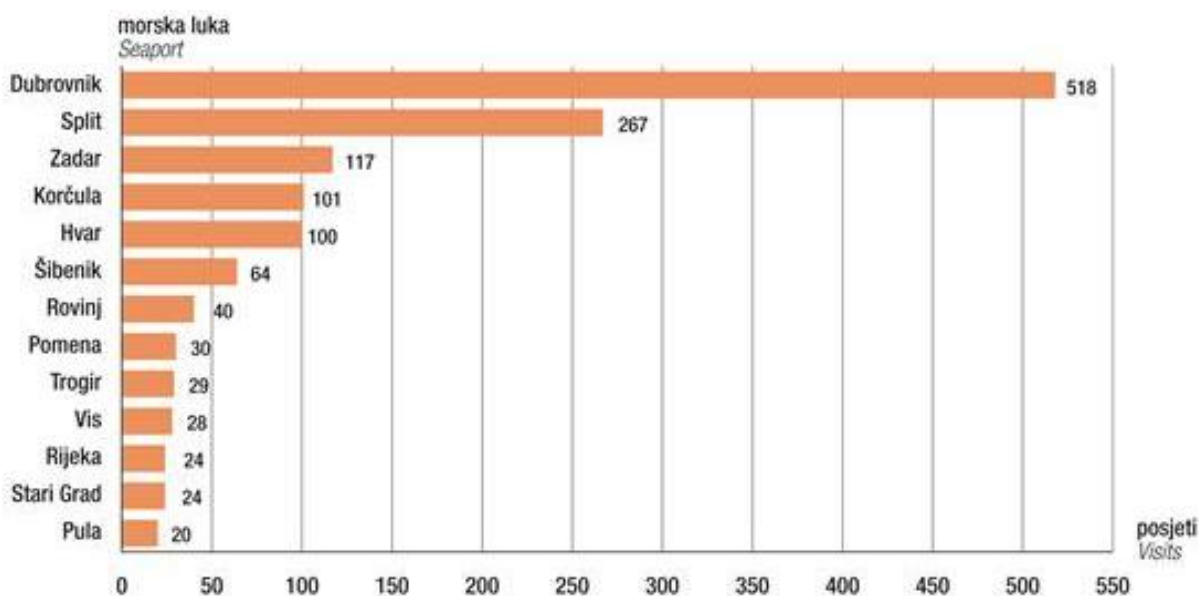
²⁵ Ibidem, 9.str

²⁶ Rathman, D., Varez, K.: *Konkurentnost luke na kruz tržištu - primjer luke Dubrovnik*, 10.6.2014., online: <https://hrcak.srce.hr/133237>, 116.str, (1.9.2020.)

²⁷ *Studija održivog razvoj kruzing turizma u Hrvatskoj*, Institut za turizam, Zagreb, 2007., online: <https://mint.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/SAZETAK-Studija-kruzing.pdf>, 9.str, (1.9.2020)

U nastavku će se dati prikaz statističkih podataka što se tiče ulazaka stranih brodova za kružna putovanja u hrvatske morske luke. U periodu od siječnja do studenog 2019. godine, u morske luke RH, uplovilo je 75 stranih brodova za kružna putovanja i ostvareno je 710 kružnih putovanja. Broj putnika koji su obitavali na tim brodovima je preko milion (1 100 000), a sve zajedno su u Hrvatskoj proveli 1 413 dana. Najveći broj putnika je došao brodovima pod zastavama Malte i Paname, dok je najveći broj putovanja ostvaren brodovima pod zastavama Bahama i Malte. Luke u Republici Hrvatskoj koje su naposjećenije od stranih brodova za kružna putovanja su luka Dubrovnik sa 518 posjeta, luka Split sa 267 posjeta i luka Zadar sa 117 posjeta. U grafikonu 3 vidi se prikaz 13 najposjećenijih morskih luka u 2019.

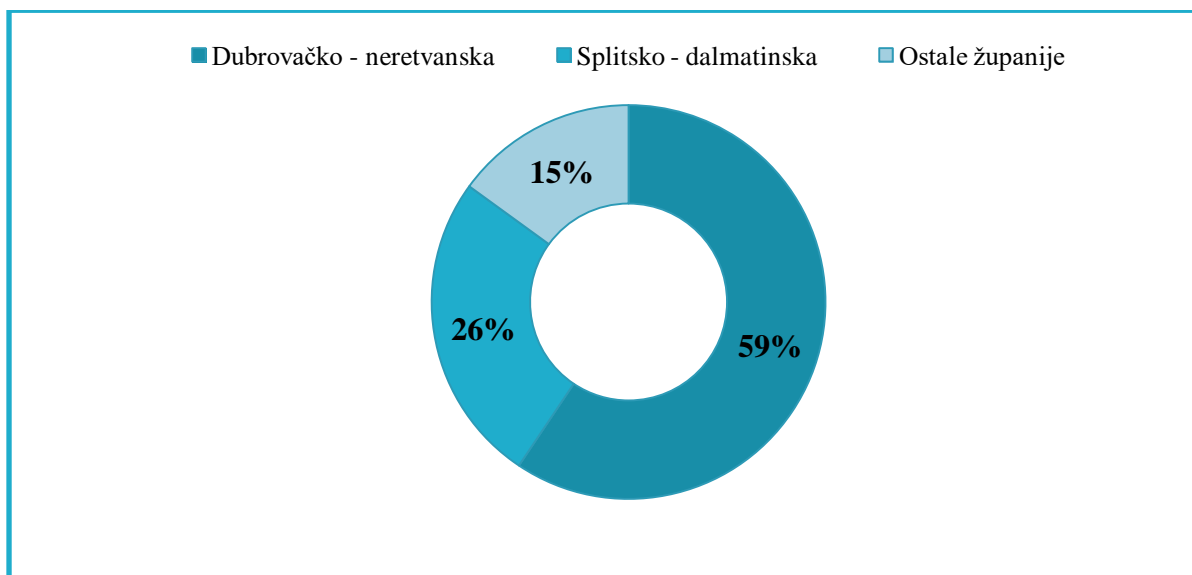
Grafikon 3: Najposjećenije hrvatske morske luke za period od 1. – 11. mj 2019.g

Izvor: Državni zavod za statistiku: *Kružna putovanja stranih brodova u Republici Hrvatskoj u razdoblju od siječnja do prosinca 2019 godine.*, online: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2019/04-03-05_07_2019.htm (1.9.2020.)

U prikazu grafikona 4, vidi se postotak prometa po županijama. Vodeće mjesto po postotku ima županija Dubrovačko – neretvanska županija s 59,4% te nakon nje Splitsko – dalmatinska s 25,6%. Navedeno čini 85% ukupnih putovanja ostvarenih u periodu od 11 mjeseci u 2019. godini. Ostalih 15% odnosi se na Zadarsku (6,5%), Istarsku (3,8%), Primorsko – goransku (3,1%) i Šibensko – kninsku županiju (1,6%). Ovakva raspodjela ne začuđuje s obzirom da je Dubrovnik jedna od najvećih i najposjećenijih kruzing destinacija u Republici Hrvatskoj. To si može zahvaliti, ne samo zbog prekasne baštine i atrakcija koje ima i nudi, već i zbog mnogih svjetski poznatih serija i filmova u kojima je Dubrovnik poslužio kao set i inspiracija za snimanje te se na taj način turistički promovirao i istaknuo na kruzing tržištu kao destinacija za neke druge dobne skupine koje prije desetak godina možda nije privlačio. Naravno Dubrovačko – neretvansku županiju ne čini samo Dubrovnik, već i drugi gradovi i lokalna mjesta, no s obzirom da brodovi za kružna putovanja koja pristaju u Dubrovnik su većinom veliki kruzeri te se ne zadržavaju duže od 4-6 sati, putnici sa takvih brodova većinom žele iskoristiti vrijeme koje imaju i posjećuju sve znamenitosti unutar gradskih zidina.

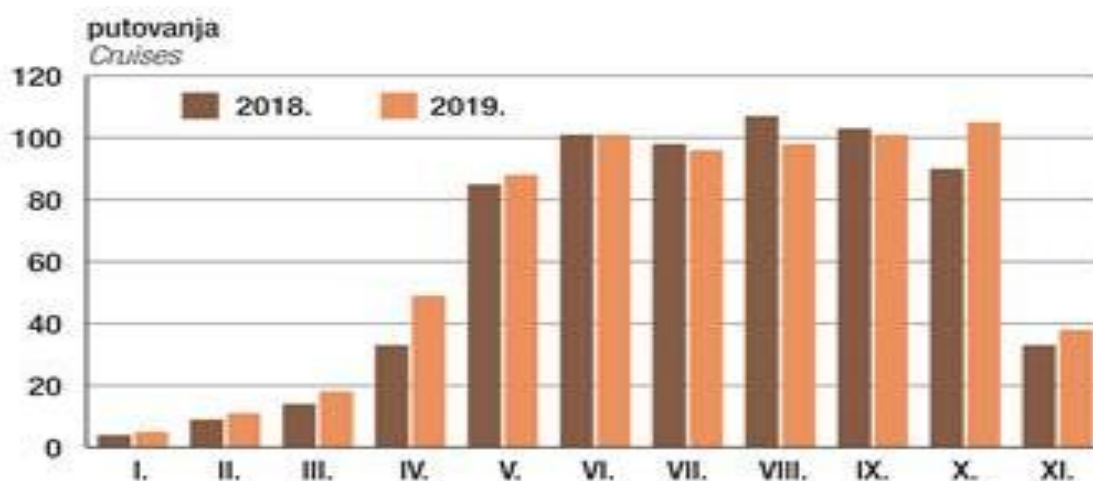
Grafikon 4: Ulasci stranih brodova po županijama za period od 1.-12.mj.2019.g

Izvor: Izradila autorica prema podacima državnog zavoda za statistiku: *Kružna putovanja stranih brodova u RH od siječnja do studenog 2019.godine*, online: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2019/04-03-05_07_2019.htm (1.9.2020.)

Ako se uspoređuju 2018. i 2019. godina i isti navedeni period od siječnja do studenog, u 2019. godini dogodio se porast broja putovanja stranih brodova za kružna putovanja za 4,9%, dok je ukupan broj u danima za brodove koji su boravili u lukama bio veći za 5,1%. U odnosu na 2018. godinu, u 2019., broj putnika se povećao za 8,6%. U grafikonu 5 može se uočiti kako se najveći broj putovanja ostvaruje od mjeseca svibnja do listopada, što je u skladu sa vremenom turističke sezone koju Hrvatska može iskoristiti s obzirom na toplije vrijeme u tom istom periodu.

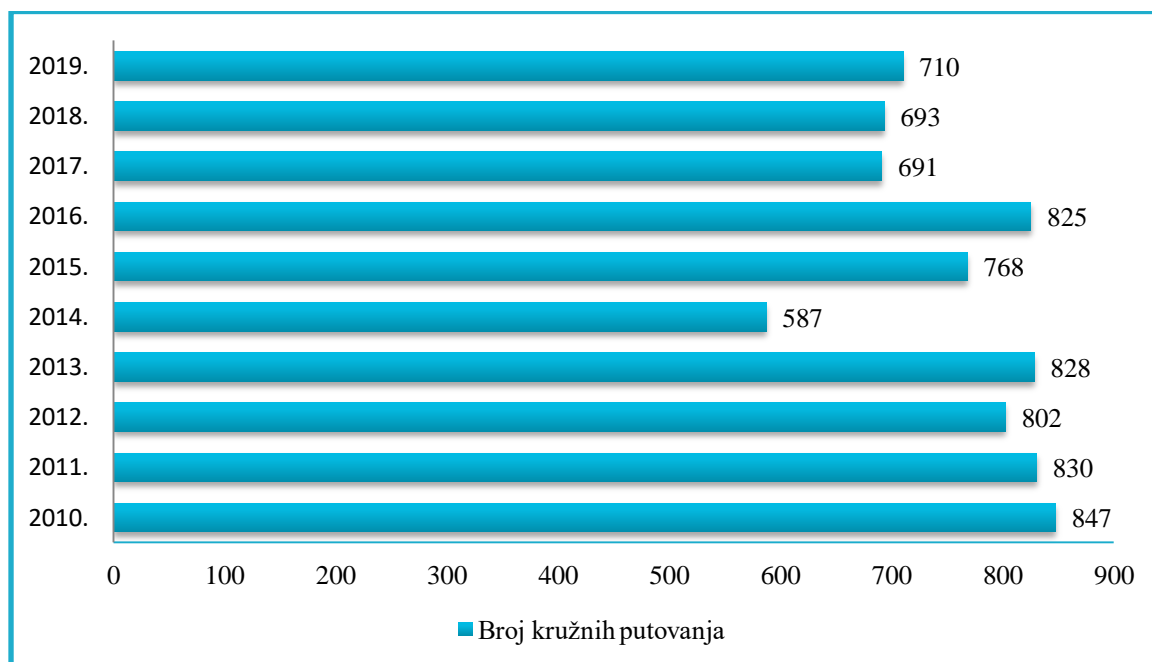
Grafikon 5: Kružna putovanja stranih brodova u RH po mjesecima za 2018. i 2019. godinu

Izvor: Državni zavod za statistiku: *Kružna putovanja stranih brodova u Republici Hrvatskoj u razdoblju od siječnja do prosinca 2019 godine.*, online: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2019/04-03-05_07_2019.htm (1.9.2020.)

U narednom grafikonu 6, dan je prikaz pada i rasta broja kružnih putovanja stranih brodova za period od 2010. do 2019. godine. Najbolja godina bila je 2010. i od te početne godine koja je uzeta za ovaj grafikon, vidimo samo pad ili lagani rast u odnosu na godinu prije, no ne i veći rast broja putovanja u odnosu na 2010. godinu.

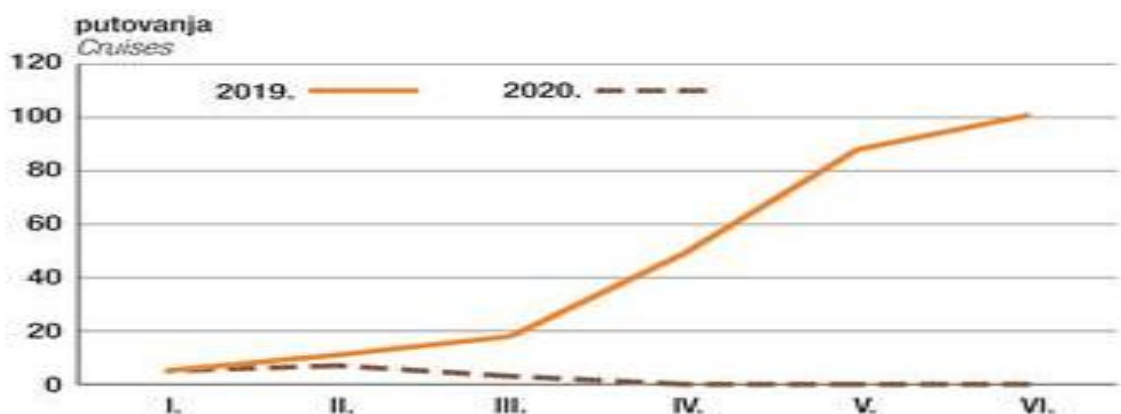
Grafikon 6: Kružna putovanja stranih brodova u razdoblju od 2010. – 2019. godine

Izvor: Izradila autorica prema podacima državnog zavoda za statistiku: *Kružna putovanja stranih brodova u RH od 2010. - 2019.godine*, online: <https://www.dzs.hr/> (1.9.2020.)

U prethodnim grafikonima, kao referentna razdoblja uzimao se period od 2010. do 2019. godine ili samo za prošlu 2019. godinu jer su bili omogućeni podaci s Državnog zavoda za statistiku za cijelu godinu. U prikazu grafikona 7, obraditi će se 2020. godina te utjecaj virusa COVID – 19 na sezonu kružnih putovanja. Vrijeme na koje će se obratiti pozornost je od siječnja do lipnja 2020. godine. Zbog pandemije u ožujku 2020. g, uvedene su mjere koje zabranjuju uplovljavanje brodova na međunarodnim kružnim putovanjima te sukladnom tomu drastično je pao broj stranih brodova za travanj, svibanj i lipanj 2020.godine. Upravo u prethodno navedenom šestomjesečnom razdoblju dogodio se pad od 88,9% u odnosu na isto razdoblje u 2019. godini. Broj putnika na tim brodovima je manji za 99,1% u odnosu na prošlu godinu. Šest brodova za kružna putovanje uplovilo je u hrvatske morske luke u navedenom periodu. Broj putnika na tim brodovima je bio 3 737, a ukupno su u Hrvatskoj proveli 47 dana. Najveći broj putnika je došao pod brodovima zastava Italije, dok je 12 putovanja ostvareno pod brodovima zastave Malte. Što se tiče županija, 73,3% putovanja, dakle većinu, ostvarila je opet Dubrovačko – neretvanska županija. Ostali postotak je ostvarila Istarska županija (26,7%).

Grafikon 7: Kružna putovanja stranih brodova u RH od 1. – 6. mj. za 2019. i 2020. godinu

Izvor: Državni zavod za statistiku: *Kružna putovanja stranih brodova u Republici Hrvatskoj u razdoblju od siječnja do lipnja 2020 .godine.*, online: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/04-03-05_02_2020.htm (1.9.2020.)

Nažalost, pandemija je skoro u potpunosti zatvorila sezonu kružnih putovanja u Republici Hrvatskoj za ovu godinu u odnosu na promet kakav je bio prethodnih godina. Napravila je značajnu štetu na kruzingu destinacije, njihove prihode, ali i prihode koje su luke trebale ostvariti dolaskom i prihvatom takvih brodova. Trenutno stanje je neizvjesno te ne postoji bliska prognoza koja bi mogla nagovjestiti oporavak ovog tržišta.

4.2. ANALIZA LUKE DUBROVNIK

Dubrovnik se u Republici Hrvatskoj izdvaja kao najvažnija turistička, a i kruzing destinacija na Jadranu. Zbog svoje raznovrsne ponude u obliku kulture, povijesti i prirodnih bogatstava koje nudi, u zadnjem desetljeću postavio se u sam vrh kružnih putovanja kako na Mediteranu pa tako i u svijetu. Dubrovnik je 2017. i 2018. godine izabran za top kruzing destinaciju na području Istočnog Mediterana, dok je prošle godine stavljen na treće mjesto iste te liste koju godišnje izdaje web – stranica „Cruise Critic“ po izboru svojih korisnika.

Glavna karakteristika kruzing turizma u Dubrovniku je problem sezonalnosti. Sezona se odvija od mjeseca svibnja i završava vrhuncem u listopadu. U tako kratkom vremenskom razdoblju u luke grada Dubrovnika pristigne izrazito veliki broj putnika na mali prihvatni kapacitet gradskog prostora. Tu se stvara problem zagušenja povijesne gradske jezgre na ulazu i izlazu iz grada.

U Dubrovniku postoje dvije samostalne luke za privez brodova za kružna putovanja, a to su luka Dubrovnik – Gruž te stara gradska luka Dubrovnik. Logistikom kao i upravljanjem te dvije luke su u potpunosti odvojene. Luka Dubrovnik – Gruž je pod nadležnošću lučke uprave Dubrovnik, dok gradskom lukom upravlja županijska lučka uprava Dubrovnik.

U skladu sa organizacijom prihvata broda u luci, formira se struktura obaveznog izdatka ticanja. Trošak nije jednak za sve luke u Hrvatskoj. Osim o zakonskim državnim aktima, ona ovisi i o aktima koji se donose za svaku pojedinu luku. U luci Dubrovnik – Gruž iznos obaveznih lučkih pristojbi i naknada sastoji se od lučke pristojbe, naknade za privez i odvez, naknade za svjetlarinu, naknade za pomorsku agenturu, naknade za carinu, naknade za odvoz krutog otpada i naknade za pilotažu. U gradskoj luci Dubrovnik iznos obaveznih lučkih pristojbi i naknada sastoji se od lučke pristojbe, naknade za svjetlarinu, naknade za pomorsku agenturu i naknade za carinu.²⁸

Luka Dubrovnik – Gruž je u 2018. godini bila pozicionirana na devetom mjestu po broju putnika te na desetom po broju ticanja mediteranskih luka. Lučka uprava, vodeći se studijom „Održivi razvoj cruising turizma u Hrvatskoj“ je uvela regulative kojima je ograničila broj putnika sa brodova na kružnim putovanjima na 8000 po danu. Prema podacima sa web stranice lučke uprave Dubrovnik od samo 243 dana u godini, 18 dana broj putnika prelazi 8000 dnevno, šest dana u srpnju i kolovozu i četiri dana u ostatku godine gdje je broj prometa putnika veći od 10 000. Lučka uprava svake sezone odbije iznimno veliki broj

²⁸ Rathman, D., Varez, K.: *Konkurentnost luke na kruz tržištu - primjer luke Dubrovnik*, 10.6.2014., online: <https://hrcak.srce.hr/133237>, 121.str , (3.9.2020.)

upita velikih brodova, što pokazuje kolika je zaista zainteresiranost za Dubrovnik kao odredište za kružna putovanja i zašto opravdava svoju titulu top kruzinge destinacije.

Naravno, izrazito je važno dati i kompromis u određenim razdobljima u godini, ukoliko se želi neprekidna i zadovoljna suradnja s brodarskim kompanijama koje dovode svoje brodove u Dubrovnik.

Gledajući statistiku, u odnosu na 2018. godinu, u 2019. dogodilo se povećanje broja putnika za 5%, dok je 48 kruzera više uplovilo u luku Gruž, nego prethodne, 2018. godine.

Tablica 3 pokazuje broj ticanja i putnika za 2018. i 2019. godinu od početka do kraja kalendarske godine. Četrdeset i osam ticanja više je ostvareno u 2019. godini u odnosu na 2018.-u. Vodeći se istim referentnim godinama, broj putnika se povećao za 36 493. U ovoj tablici se opet pojavljuje trend sezonalnosti i neravnomjeren raspored ticanja i putnika. Rast počinje u mjesecu travnju i završava u listopadu. Vrhunac se događa u predsezoni i srcu sezone (svibanj, lipanj, srpanj, kolovoz, rujan, listopad) i tada se može uočiti najveći rast. Na te mjesece otpada skoro 80% prometa, dok se ostatak dijeli na zimske i proljetne mjesece.

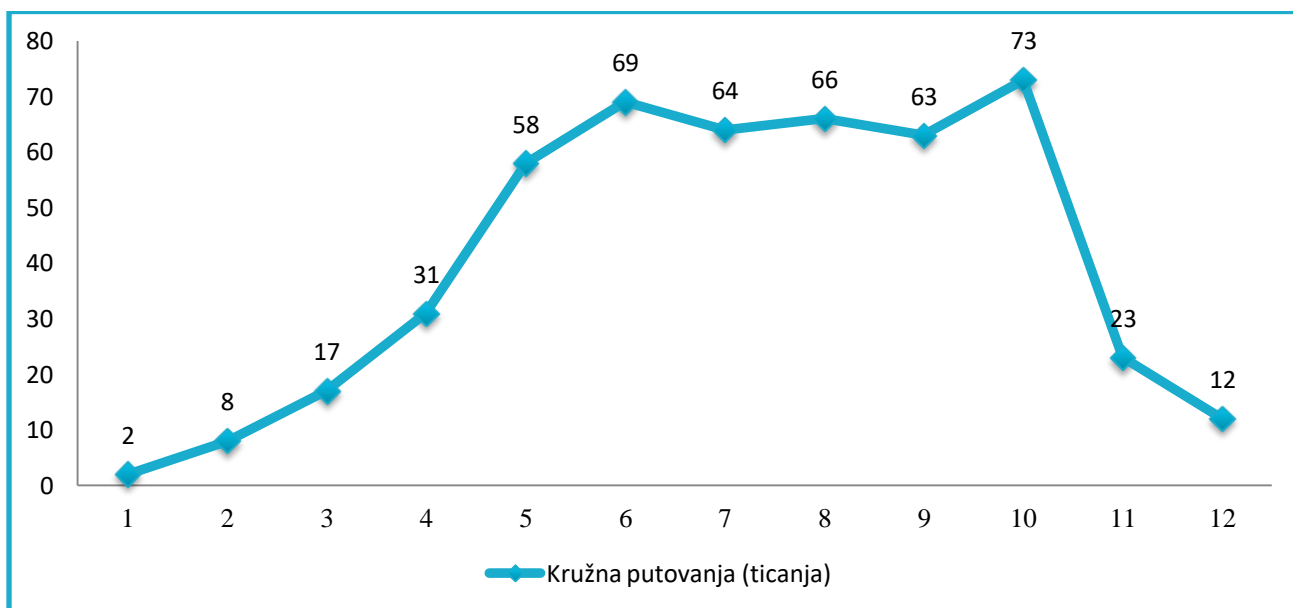
Tablica 3: Broj ticanja i putnika brodovima za kružna putovanja za 2018. i 2019. g. od početka do kraja kalendarske godine

MJESEC	TICANJA 2018	PUTNIKA 2018	TICANJA 2019	PUTNIKA 2019
SIJEČANJ	3	145	2	53
VELJAČA	5	249	8	1.530
OŽUJAK	11	8.481	17	17.714
TRAVANJ	24	48.842	31	47.307
SVIBANJ	57	100.876	58	96.087
LIPANJ	63	106.717	69	112.398
SRPANJ	63	114.739	64	106.894
KOLOVOZ	67	121.081	66	118.111
RUJAN	63	104.591	63	98.485
LISTOPAD	56	98.005	73	121.151
STUDENI	18	26.292	23	38.196
PROSINAC	8	2.413	12	10.998
UKUPNO	438	732.431	486	768.924

Izvor: *Izviješće o izvršenju godišnjeg programa rada i razvoja luke Dubrovnik – Gruž za 2018. i 2019. g.*, Lučka uprava Dubrovnik, online: <https://www.portdubrovnik.hr//datoteke/izvijesce-o-izvršenju-godisnjeg-programa-rada-201920200520140451.pdf> (3.9.2020.)

Naredni grafikon 8, putem krivulje rasta i pada, pokazuje broj ticanja luke Dubrovnik od siječnja do prosinca 2019. godine. I grafikon 8 i 9, koji su prikazani u daljnjem nastavku ovog rada, izrađeni su prema podacima koji su pokazani u prethodnoj tablici broj 3.

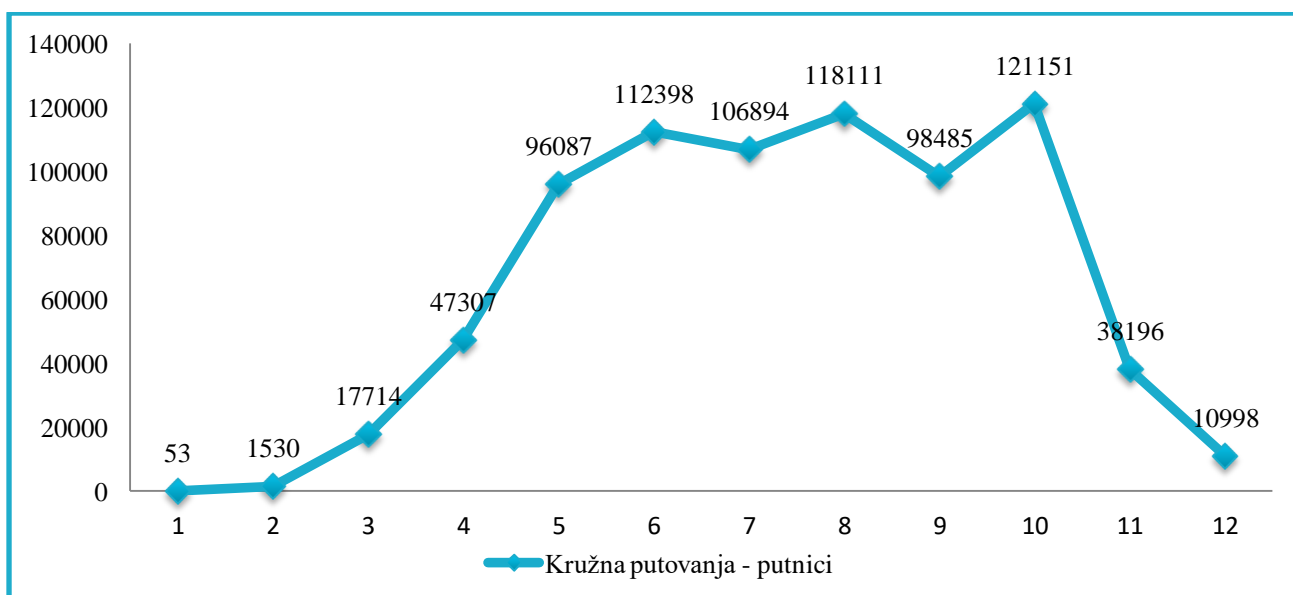
Grafikon 8: Broj ticanja luke Dubrovnik od siječnja do prosinca 2019. godine

Izvor: Izradila autorica prema podacima lučke uprave Dubrovnik – statistika, online: <https://www.portdubrovnik.hr/statistika/?idKat=8&godina=2019> (3.9.2020.)

Grafikon 9, također putem krivulje rasta i pada, u ovom primjeru prikazuje broj putnika u luci Dubrovnik za period od siječnja do prosinca 2019. godine.

Grafikon 9: Broj putnika u luci Dubrovnik od siječnja do prosinca 2019. godine

Izvor: Izradila autorica prema podacima lučke uprave Dubrovnik – statistika, online: <https://www.portdubrovnik.hr/statistika/?idKat=2&godina=2019> (3.9.2020.)

U tablici 4 vidi se prikaz u postotku prometa ticanja i putnika na tjednoj osnovi. Četvrtak i subota se pokazuju kao dani na koje otpada 53% , dakle više od pola prometa putnika. Za ostale dane prosjek prometa se kreće između 6 – 15 %. Tako velika koncentracija putnika u dva do tri najprometnija dana opet dovodi do zagušenja grada i luke. Od 10 do 14 sati najveća je količina putnika i brodova. Putnicima sa velikih ili mega kruzera koji se većinom zadržavaju pola dana, a dolaze u tom udarnom vremenskom periodu upravo zbog tog zagušenja, problema gužvi u prometu ili samome ulasku u zidine Grada, skraćuje vrijeme koje imaju u rasporedu za običi znamenitosti koje žele prije povratka na brod. Sve prethodno navedeno daje neželjeni efekt i pritisak na turističko odredište, kako na turiste tako i na lokalno stanovništvo koje živi i radi u tom gradu.

Tablica 4: Udio u postotku prometa na tjednoj osnovi

DAN U TJEDNU	TICANJA	PUTNICI	UDIO
ponedjeljak	38	46.924	6%
utorak	37	67.925	9%
srijeda	86	88.389	11%
četvrtak	112	229.058	30%
petak	80	112.130	14%
subota	83	173.062	23%
nedjelja	50	52.215	7%
UKUPNO	486	768.924	100%

Izvor: *Izviješće o izvršenju godišnjeg programa rada i razvoja luke Dubrovnik – Gruž za 2019. godinu*, Lučka uprava Dubrovnik, online: <https://www.portdubrovnik.hr/datoteke/izvijesce-o-izvršenju-godisnjeg-programa-rada-201920200520140451.pdf> (4.9.2020.)

Virus Covid – 19 negativno je utjecao na cijeli svijet i tržište kružnih putovanja, pa tako i na Dubrovnik. Prometa zbog zabrane koje je došla na snagu u ožujku nije ni bilo, no krajem srpnja u luku Gruž uplovio je luksuzni francuski brod za kružna putovanja, Le Champlain. Dubrovnik je za ovaj brod izabran kao luka ukrajcaja, gdje će do 25.9.2020. ići na kružna putovanja na tjednoj bazi obalom Dalmacije. Ovaj brod može primiti 184 putnika i s obzirom na kruzere koji inače uplovljavaju u Gruž, ovo je malo poslovanje, no ne i bez značaja u ovo neizvjesno vrijeme u kojem se tržište kružnih putovanja trenutno nalazi. Također Med – Cruise udruga je dodijelila upravo Dubrovniku priznanje i nagradu za najproaktivniju luku za vrijeme trajanja pandemije.

Razvoj luke i destinacije treba gledati kao koheziju. Ambicija Dubrovnika je da postane kruzerski centar, dakle bazna luka. Takav razvoj moguć je uz ulaganje u lučku infrastrukturu i suprastrukturu, unaprijeđenje prometne povezanosti i raspoloživosti te naravno ulaganje u sam grad kao destinaciju. Kao što je i ranije spomenuto problem zagušenosti poteže za sobom pitanje održivog razvoja grada. Ovo pitanje je već dugi niz godina glavna tema turizma grada Dubrovnika. Zadnjih godina se provode rješenja koja bi poboljšala gustoću i raspored brodova koji uplovljavaju u luku u suradnji sa lučkom upravom Dubrovnik, gradom Dubrovnikom i Med – Cruise udrugom.

4.3. ANALIZA LUKE SPLIT

Split je drugi najveći grad Republike Hrvatske. Nakon Rijeke, druga je teretna luka po veličini. Split kao i svi gradovi na hrvatskoj obali Jadrana nudi veliku povijesnu baštinu i mnoge turističke atrakcije poput Dioklecijanove palače te arhitekturom iz raznih povijesnih razdoblja. Nekada samo tranzitno središte kao polazište za otoke, danas je Split grad koji vrvi turistima i brodovima za kružna putovanja. Zbog toga ne čudi činjenica da je 2017. godine proglašen turističkom destinacijom godine. Gosti koji posjećuju Split većinom dolaze iz Ujedinjenog Kraljevstva, Sjedinjenih Američkih Država i Njemačke. Svake godine se u ovome gradu održava Ultra Europe festival koji zasigurno privlači i dovodi drugačiju vrstu turista u odnosu na onu koja tradicionalno posjećuje Split.

Luka Split nalazi se na obali srednjeg Jadrana te njome upravlja lučka uprava Split. Pozicionirana je tako da je uvučena u područje mnogih otoka te zato nudi pristup putem više kanala. Nakon Dubrovnika, druga je luka Republike Hrvatske po posjećenosti brodova za kružna putovanja.

Posjeti brodova na kružnim putovanjima luci Split su pojava novijeg datuma. Točnije, 2002. godine u luku su počeli pristizati brodovi na kružnim putovanjima. Te godine je Split posjetilo 82 broda sa 20 616 putnika, dok je 2016. godine u luku pristiglo 286 broda sa sveukupno 278 259 putnika. Luku Split su od 2002. godine posjetile gotovo sve svjetski poznate brodarske kompanije te gotovo da nema brodarka koji u luku Split nije poslao barem jedan brod iz svoje flote. Sigurno je da luka Split, odnosno grad Split postaje nezaobilazna destinacija za brodove na kružnim putovanjima i to za sve cruising kompanije.²⁹

²⁹ *Kružna putovanja luke Split*, online: <https://portsplit.hr/kruzna-putovanja/>, (7.9.2020.)

U narednoj tablici 5, prikazana je statistika broja ticanja i putnika brodovima za kružna putovanja u periodu od 2010. do 2019. godine. Kroz period od 2010. do 2019. godine luka Split bilježi i pad i rast u broju dolazaka i putnika koji pristižu brodovima za kružna putovanja. 2015. godina se pokazuje kao godina u kojoj se vidi povećanje od skoro 100 000 putnika u odnosu na 2014. godinu te od te godine kreće trend rasta broja putnika. 2019. godina se pokazala najboljom do sada sa 282 dolaska i 359 955 putnika što je rast od 8% ako se gleda broj dolazaka i rast od 15% u broju putnika u odnosu na 2018. godinu. U 2020. s obzirom na pandemiju, u luku Split uplovalo je do kraja svibnja samo 8 brodova.

Tablica 5: Broj dolazaka i putnika brodovima za kružna putovanja u periodu od 2010. – 2019. godine za luku Split

GODINA	BROJ DOLAZAKA	BROJ PUTNIKA
2010.	257	172 378
2011.	252	181 963
2012.	269	245 451
2013.	225	189 107
2014.	233	184 062
2015.	261	271 445
2016.	286	278 259
2017.	234	232 244
2018.	260	307 148
2019.	282	359 955

Izvor: Izradila autorica prema podacima lučke uprave Split – statistika, online: <https://portsplit.hr/luka-split/statistike/> (7.9.2020.)

Želja kako grada tako i luke Split jest da postane bazna luka za brodove na kružnim putovanjima, s obzirom da je dnevna potrošnja u takvim lukama duplo veća nego u lukama ticanja. Trenutno, luka Split je luka ticanja te je iz tog razloga 2017. godine u županijskoj komori Split održan okrugli stol na kojem je glavna tema bila „Split – homeport za kruzere“. Glavna tema rasprave bili su uvjeti koje Split treba zadovoljiti da bi postao *bazna luka* za kruzere, pozitivnim i negativnim trendovima Splita kao *bazne luke* za domaće kruzere, smjeru

razvoja turističke ponude Splita i Županije u kruzing-turizmu, smjeru razvoja infrastrukturne ponude Splita i Županije u okviru kruzing - turizma te kolika je ovisnost Splita o prihodima. Naglašeno je da Split želi biti ugodna destinacija svakom gostu te da treba ustrajati na planiranju nosivih kapaciteta destinacije. Primarni problem se pokazao nedostatak strategije razvoja turizma Splitsko – dalmatinske županije, a u tome je uključen i turizam kružnih putovanja. Navedene su problematične točke grada poput manjka kapaciteta zračne luke, nedostatak hotelskog smještaja više kategorije u gradu Splitu te određena prometna ograničenja. Zaključeno je da ukoliko se žele postići svi navedeni ciljevi, mora se izraditi Strategija dugoročno održivog razvoja međunarodnih brodskih krstarenja u Splitu.³⁰

4.4.ANALIZA LUKE ZADAR

Zadar je grad središnje Dalmacije i kao turističko odredište ističe se bogatom poviješću, arhitekturom i raznim instalacijama, poput morskih orgulja i pozdrava suncu koji predstavljaju nezaobilaznu stanicu prilikom posjeta ovome gradu. Blizina brojnih nacionalnih parkova i otoka ističe ovaj grad kao destinaciju koja je postala sastavni dio itinerara za kružna putovanja u zadnjem desetljeću.

Zadar je važno prometno središte regije smješteno na pola puta između Venecije i Dubrovnika i oduvijek je važna tranzitna luka. S godišnjim prometom od 2,4 milijuna putnika i 350 000 vozila Zadar je jedna od najprometnijih luka na Mediteranu. Uz svakodnevni lokalni, nacionalni i međunarodni promet s Italijom, luke Zadar i Gaženica u posljednjih nekoliko godina bilježe sve veći broj dolazaka brodova na kružnim putovanjima. Luka Gaženica je idealno pozicionirana u odnosu na visoko razvijeno tržište kruzing turizma u Europi s visokim stopama rasta. Smještena je samo 3,5 kilometara od samog središta Zadra, direktno je povezana s A1 autocestom kojom se spajaju sjever i jug Hrvatske s mrežom euro, a u neposrednoj blizini je i zadarska zračna luka. Ne začuđuje da Zadar s obzirom na njegovu bogatu kulturnu i prirodnu baštinu te postojeće predispozicije, postaje sve atraktivnijom turističkom destinacijom.³¹

Lukom Zadar kao i lukom Gaženica upravlja lučka uprava Zadar. Luka Gaženica predstavlja luku u kojoj u Zadru uplovljavaju brodovi za kružna putovanja. U promet je puštena 2015. godine, nakon desetljeća studija i planova realizacije tog projekta. Izgradnjom

³⁰ <https://www.hgk.hr/zupanijska-komora-split/zk-split-poziv-na-okrugli-stol-na-temu-split-homeport-za-kruzere-izvjestaj> (12.9.2020.)

³¹ <https://www.port-authority-zadar.hr/> (12.9.2020.)

putničke luke Gaženica prostor stare gradske luke koja je smještena na zadarskom poluotoku, ostao je za prihvata brozobrodskih i katamaranskih linija te se napokon riješio problem manjka operativnog prostora. Cilj projekta izgradnje nove luke je bio izgraditi 1851 metara nove obalne linije i četiri gata čiji je gaz dubine 11 do 13 metara. Također je bilo bitno stvoriti mogućnost istodobnog prihvata sedam brodova domaćeg linijskom, dva broda međunarodnog linijskom prometa i tri broda za kružna putovanja dužine 200 do 350 metara. Veoma je važna bila i izgradnja nove zgrade putničkog terminala kako bi se mogli održavati svi operativni zadaci vezani za brodove na kružnim putovanjima. Novom lukom Gaženica rasteretio se zadarski poluotok te se smanjio problem zagušenosti, velikih prometnih gužvi i kolapsa u središtu grada. Luka Gaženica je 2019. godine na dodjeli nagrada za kružna putovanja u Hamburgu od strane Seatrade Cruise Awards-a, proglašena lukom godine za kružna putovanja te luka koja je ostvarila najveći napredak u svom upravljanju.

U slijedećoj tablici i grafikonima prikazana je statistika luke Zadar. Od 2014. godine luka Zadar ima trend rasta kako u broju putnika tako i u ticanjima brodova. Najveći rast u broju putnika za skoro 50% je sa 2014. na 2015. godinu, dok je u 2019. godini vidljiv rast od 9% u odnosu na 2018. godinu.

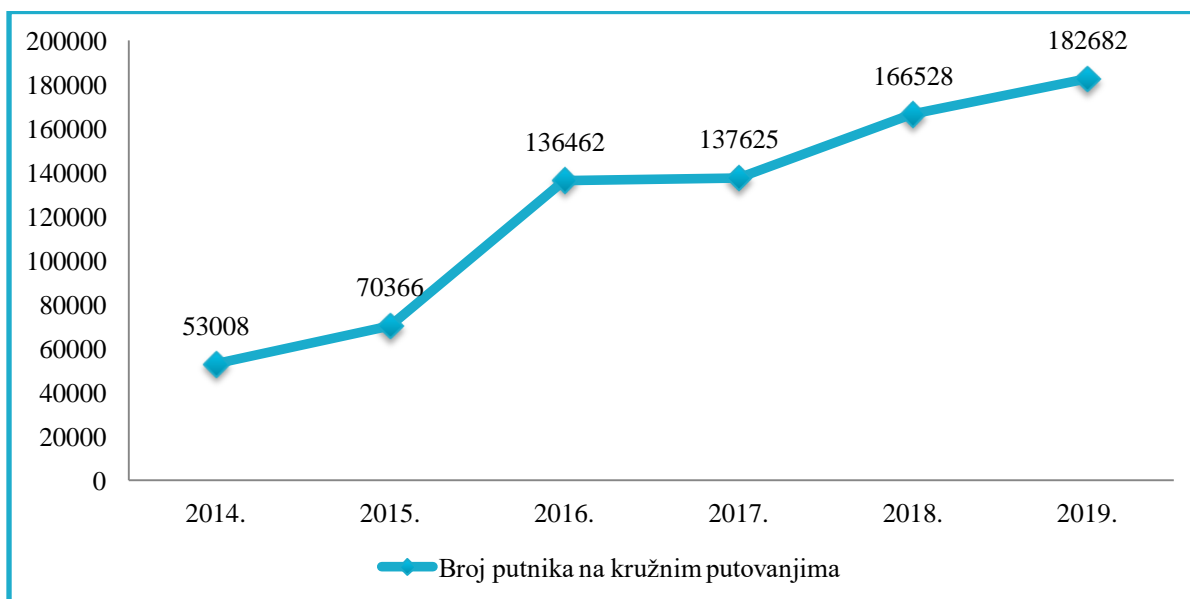
Tablica 6: Broj putnika i ticanja na kružnim putovanjima u periodu od 2014. – 2019.g

Godina	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Broj putnika	53,008	70,366	136,462	137,625	166,528	182,682
Broj ticanja	77	92	114	110	120	130

Izvor: *Statistika luke Zadar*, Lučka uprava Zadar, online: <https://www.port-authority-zadar.hr/centar-za-korisnike/statistike/> (13.9.2020.)

Naredni grafikon 10, putem krivulje rasta i pada, pokazuje broj putnika na kružnim putovanjima luke Zadar u periodu od 2014. do 2019. godine. I grafikon 10 i 11, koji su prikazani u daljnjem nastavku ovog rada, izrađeni su prema podacima koji su pokazani u prethodnoj tablici broj 6.

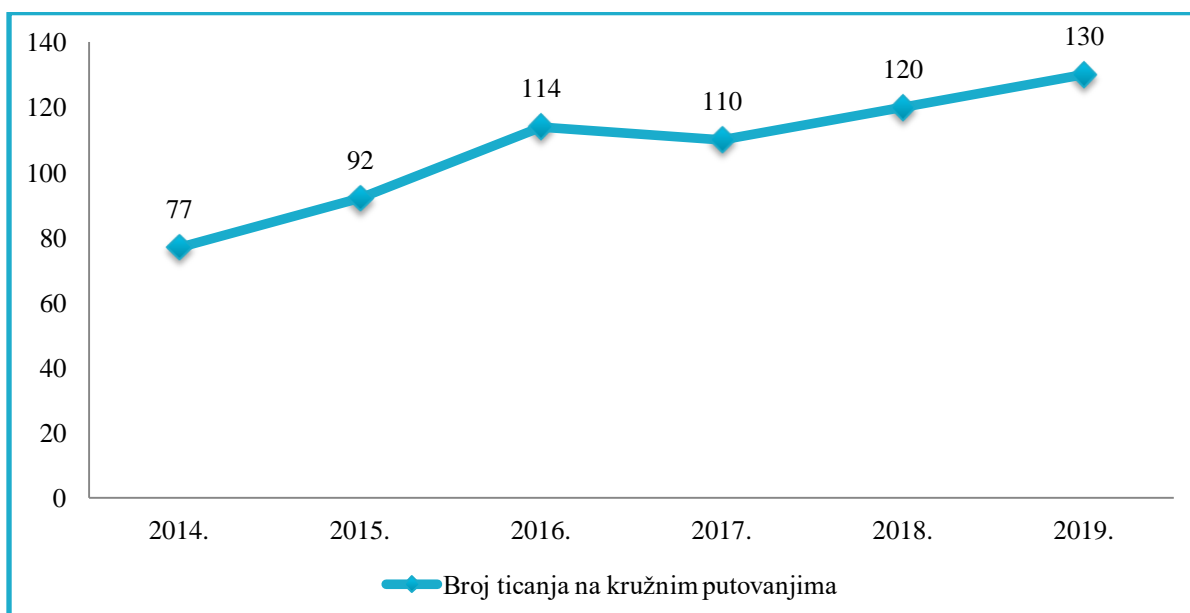
Grafikon 10: Broj putnika na kružnim putovanjima u periodu od 2014. – 2019. g

Izvor: Izradila autorica prema podacima lučke uprave Zadar – statistika, online: <https://www.port-authority-zadar.hr/centar-za-korisnike/statistike/> (14.9.2020.)

Grafikon 9, također putem krivulje rasta i pada, u ovom primjeru prikazuje broj ticanja na kružnim putovanjima za luku Zadar u period od 2014. do 2019. godine.

Grafikon 11: Broj ticanja na kružnim putovanjima u periodu od 2014. – 2019. g

Izvor: Izradila autorica prema podacima lučke uprave Zadar – statistika, online: <https://www.port-authority-zadar.hr/centar-za-korisnike/statistike/> (14.9.2020.)

S obzirom da su u ožujku 2020. godine uvedene mjere zabrane prometa u luku Zadar i Gaženica nije uplovio niti jedan od 44 najavljena broda za predsezonu. Tek je u kolovozu prvi kruzer ljetne sezone, *Le Champlain* uplovio u Gaženicu. Isti je to brod za kružna putovanja koji je u srpnju uplovio u Dubrovnik. Također, od početka srpnja u lay-upu stoji kruzer *Marella Dream* koji u Zadru čeka početak plovidbe. Lučka uprava Zadar je odlučila da dok se ne steknu uvjeti više neće najavljivati dolazak brodova za kružna putovanja u novu luku Gaženica. Tablica 7 prikazuje podatke sa stranica lučke uprave o prognozama i prometu koji se trebao ostvariti u 2020. godini da nije bilo trenutne izvanredne situacije s pandemijom virusa COVID – 19. Ne zna se koliko će ova situacija trajati te je zbog toga i nemoguće dati procjenu oporavka ni perioda normalizacije gdje će se promet kružnim putovanjima vratiti u stanje kakvo je bio prije pandemije.

Tablica 7 daje prikaz kakva je bila prognoza luke Zadar za putničku luku Gaženica u planiranom broju putnika, planiranom broju putnika po brodu te ukupnu i prosječnu dužinu brodova u metrima, za 2020. godinu prije nego je pandemija zatvorila tržište kružnih putovanja.

Tablica 7: Prognoza prometa luke Zadar za 2020. godinu

PROGNOZA	PUTNIČKA LUKA GAŽENICA
PLANIRANI BROJ PUTNIKA	185 665
PLANIRANI BROJ PUTNIKA PO BRODU	2018
UKUPNA DUŽINA BRODOVA U METRIMA	23 793
PROSJEČNA DUŽINA BRODOVA U METRIMA	259

Izvor: Izradila autorica prema podacima lučke uprave Zadar – kružna putovanja (najave-zanimljivosti), online: <https://www.port-authority-zadar.hr/centar-za-korisnike/ticanja-brodova-na-kruznim-putovanjima-2020-godina/> (15.9.2020.)

Izgradnjom luke Gaženica, Zadar se svakako pozicionirao kao destinacija koja može postati *home port* za brodovima za kružna putovanja s obzirom na sve što nudi i što je potrebno tržištu kružnih putovanja.

4.5. ANALIZA LUKE ŠIBENIK

Šibenik je grad koji se u zapisima spominje još od 11. stoljeća. Krase ga spomenici i povijesna baština pod UNESCO-ovom zaštitom. U sezoni se održavaju razni festivali i programi, postoje razne smještajne jedinice koje odgovaraju svakoj vrsti turista te također gastro ponuda je nezaobilazna stavka koju treba isprobati prilikom posjete grada Šibenika.

Njegova luka jedna od najstarijih na obali Republike Hrvatske, a njome upravlja lučka uprava Šibenik. Luka je pozicionirana u ušću rijeke Krke te je na taj način ima prirodnu zaštitu od nepogodnosti valova i vjetrova što ju čini atraktivnom lukom za prihvat brodova koji uplovljavaju u kanal sv. Ante. Na temelju dužine i gaza broda, luka Šibenik može primiti dva broda za kružna putovanja odjednom na gatu Vrulje, dok ostali brodovi se mogu usidriti na jedno od dva sidrišta koje luka nudi. Rekonstrukcijom i dogradnjom infrastrukture gata Vrulje, Šibenik je odgovorio na zahtjeve tržišta kružnih putovanja te na taj način ojačao povjerenje sa starim klijentima s kojima je poslovao te zasigurno privukao i mnogobrojne nove. U tablici 8 prikazana je statistika broja dolazaka brodova za kružna putovanja u periodu od 2015. do 2019. godine.

Tablica 8: Posjećenost luke Šibenik brodovima za kružna putovanja od 2015. – 2019. g

GODINA	BROJ DOLAZAKA
2015.	92
2016.	105
2017.	83
2018.	74
2019.	64

Izvor: Izradila autorica prema podacima državnog zavoda za statistiku: *Kružna putovanja stranih brodova u RH od 2015. - 2019. godine*, online: <https://www.dzs.hr/> (17.9.2020.)

Sredinom ove godine potpisan je ugovor o dodjeli bespovratnih sredstava iz fondova Europske unije za projekt „Dogradnja gata Vrulje u sklopu pomorsko-putničkog terminala (PPT) u luci Šibenik (III. faza zahvata)“. Ukupna investicija procijenjena je na oko 64 milijuna kuna. Ovaj projekt pripremila je Lučka uprava Šibenik, a izgradnjom putničkog terminala na gatu strani će promet biti odvojen od domaćeg. Unutar terminala bit će i odvojeni punktovi za putnike koji podliježu carini i graničnoj kontroli.³²

Vizija grada Šibenika je da njegova luka ima odlike izvrsnosti i efikasnosti te da svim svojim posjetiteljima pruža ugodno iskustvo. Također, luka želi omogućiti što niže lučke troškove i pristojbe uz visoki standard usluge koju pruža. Smatraju da je važno, kao okosnica razvoja njihove luke da teretni i putnički (kruzing) budu odvojeni kao dva zasebna sektora.

³² <https://www.sibenik.hr/clanci/sibenik-dobiva-pomorski-terminal-na-gatu-vrulje-vrijedan-62-milijuna-kuna/10220.html> (17.9.2020.)

4.6. ANALIZA LUKE ROVINJ

Rovinj je grad smješten na zapadnoj obali istarskog poluotoka. Unazad desetak godina, istaknuo se kao jedno od najvažnijih turističkih destinacija na obali Jadrana. Turistička ponuda seže dalje od samo povijesnih i kulturoloških znamenitosti. Izrazito veliki broj hotela sa četiri ili više zvijezdica, kampovi, privatni smještaji, uređene biciklističke staze i gastro – enološka ponuda doprinijeli su tomu da sve veći broj turista odluči posjećivati ili iznova vraćati u Rovinj.

Upravljanje lukom Rovinj vrši lučka uprava Rovinj. Prihvat brodova za kružna putovanja održava se većinom u sjevernoj luci Valdibora. Tamo mogu uploviti te pristati brodovi dužine do 200 m te gazom dubine do 5,5 m. Na području sjevernog Jadrana luka Rovinj se ističe kao vodeća luka koju prometom posjećuju brodovi za kružna putovanja. Prednost Rovinja je ta što se nalazi blizu Venecije te na taj način se ističe kao luka ticanja u itineraru brodova koji kreću iz Venecije kao polazišne luke. Tablicom 9 dan je prikaz posjećenosti luke Rovinj brodovima za kružna putovanja u periodu od 2017. – 2019. godine.

Tablica 9: Posjećenost luke Rovinj brodovima za kružna putovanja od 2017. – 2019. g

GODINA	BROJ DOLAZAKA
2017.	62
2018.	58
2019.	40

Izvor: Izradila autorica prema podacima državnog zavoda za statistiku: *Kružna putovanja stranih brodova u RH od 2017. - 2019. godine*, online: <https://www.dzs.hr/> (19.9.2020.)

Iako na stranicama Državnog zavoda za statistiku postoje podaci o posjećenosti brodova za kružna putovanja za 2020. godinu, te se navodi da je Istarska županija imala udio od 26,7% ukupnih putovanja u ovoj godini, nažalost nema dostupnih podataka u obliku broja za grad Rovinj pa iz tog razloga 2020.-a nije uvrštena u ovu tablicu.

Za potrebe diplomskog rada 2018. godine, student Michele Čupić proveo je anketu u kojoj je između ostalog istražio koliko je Rovinj istaknut kao luka ticanja u kružnim putovanjima. Anketirana skupina ljudi se sastojala od turista Ujedinjenog Kraljevstva, Francuske, Nizozemske i Španjolske. Samo 12 putnika je odgovorilo kako im je Rovinj bio preporučena destinacija i to ili u putničkoj agenciji ili putem komentara na internetu i društvenim mrežama. Čak 74 od 86 ispitanika istaknuli su kako im Rovinj nije bio preporučena destinacija. Rovinj, kao luka za nautički turizam, trebao bi svoj marketing usmjeriti na agencije koje nude kružna putovanja te preporuke za određena područja i luke ticanja.³³

Luka Rovinj je kao i sve velike luke na obali Jadrana smještena u samome središtu grada jer izvorno nije građena za potrebe za koje se danas koristi. Za razliku od Dubrovnika, Rovinj se orijentira na manje ili srednje brodove za kružna putovanja, no ipak se iskrcajem njihovim putnika, zajedno sa ostalim turistima koji pristižu u grad ostalim prijevoznim putevima, stvara slučaj zagušenja grada, gužvi i prometne zatrpanosti. U Rovinj su 2018. godine uplovila dva velika kruzera većih kapaciteta. Zbog dubine gaza morali su biti na sidrištu u sjevernoj luci Valdibora te je u tom slučaju prijevoz putnika realiziran putem „tendera“. Prema navedenim ograničenjima koji su ranije prikazani u radu, u sjevernoj luci Valdibora može se obavljati prihvat samo jednog broda za kružna putovanja, no u sezoni kada ponekad dolazi jedan ili više srednjih ili velikih brodova opet dolazi do gužvi i kolapsa centra grada. Sve navedeno moguće je riješiti boljom organizacijom i zajedničkim djelovanjem nadležnih ustanova čiji bi cilj trebao biti unaprijeđivanje grada i zajednička korist.

³³ Čupić, M.: *Nautički turizam u Republici Hrvatskoj s osvrtom na luku Rovinj*, Pomorski fakultet, Sveučilište u Rijeci, Rijeka, 2018, online: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:187:397641> (19.9.2020.)

4.7. ANALIZA LUKE RIJEKA

Rijeka je oduvijek nosila obilježje industrijski i lučki orijentiranog grada. Smještena u srcu kvarnerskog zaljeva prometno (željeznički i cestovno) je povezana sa glavnim gradom Hrvatske i njegovom zračnom lukom na udaljenosti od samo 150 km. Također, važno je prometno središte jer je smještena u neposrednoj blizini kopnenih pravaca koji je vode do Slovenije, Italije, Mađarske te dalje prema središtu ili jugu Europe. Lukom Rijeka upravlja Lučka uprava Rijeka.

Lučki bazen koji se koristi za potrebe pomorsko putničkog prometa, zatvoren je sa dvije strane, lukobranom (morska) i centrom grada (kopnena) te mu upravo ta uvučenost daje dobru pogodnost za prihvat brodova. Upravo tamo i uplovljavaju brodovi na kružnim putovanjima koji dolaze u Rijeku. Rijeka ima velike mogućnosti da postane bazna luka, no svakako treba doći do unaprijeđenja u određenim segmentima.

Projektom „Rijeka Gateway“, luka Rijeka se želi ojačati svoj položaj na tržištu i biti kompetitivna s ostalim europskim lukama. Cilj projekta je rekonstrukcija luke u modernizaciji, bržem prijevozu tereta, jačanje cestovne infrastrukture te odgovaranje zahtjevima tržišta. Na taj način se Rijeka želi definirati kao zanimljiva i drukčija turistička destinacija od ostalih klasičnih turističkih gradova na obali Jadrana Republike Hrvatske.

Izgradnjom novoga pomorsko-putničkog terminala na korijenu riječkog lukobrana stvoreni su uvjeti za prihvaćanje manjih i srednjih cruiserea. Sigurno je da će se Grad Rijeka sa svim svojim sadržajima urbanog turizma i atraktivnostima na području grada dobro pozicionirati kao luka za prihvat kruzera u ovom dijelu Mediterana.³⁴

Početakom 2015. godine je počeo rast broja najava i dolazaka brodova te se on iz godine u godinu polako povećavao. Kao dio itinerara Med Cruise-a u 2017. godini Rijeka je bila luka ticanja za 15 kruzera i ukupno 12 675 putnika. U tablici 10 vidi se prikaz broja brodova i putnika na kružnim putovanjima od 2010. do 2019. godine koji su pristigli u luku Rijeka. Brodovi kruzera predstavljaju brodove koji primaju više od 50 putnika za kružna putovanja, a manji turistički brodovi su oni koji primaju manje od 50 putnika.

³⁴ *Projekt Rijeka Gateway*, online: <https://www.rijeka.hr/gradska-uprava/gradski-projekti/aktualni-projekti-2/projekt-rijeka-gateway/> (20.9.2020.)

Tablica 10: Broj dolazaka i putnika brodovima za kružna putovanja od 2010. – 2019. g za luku Rijeka

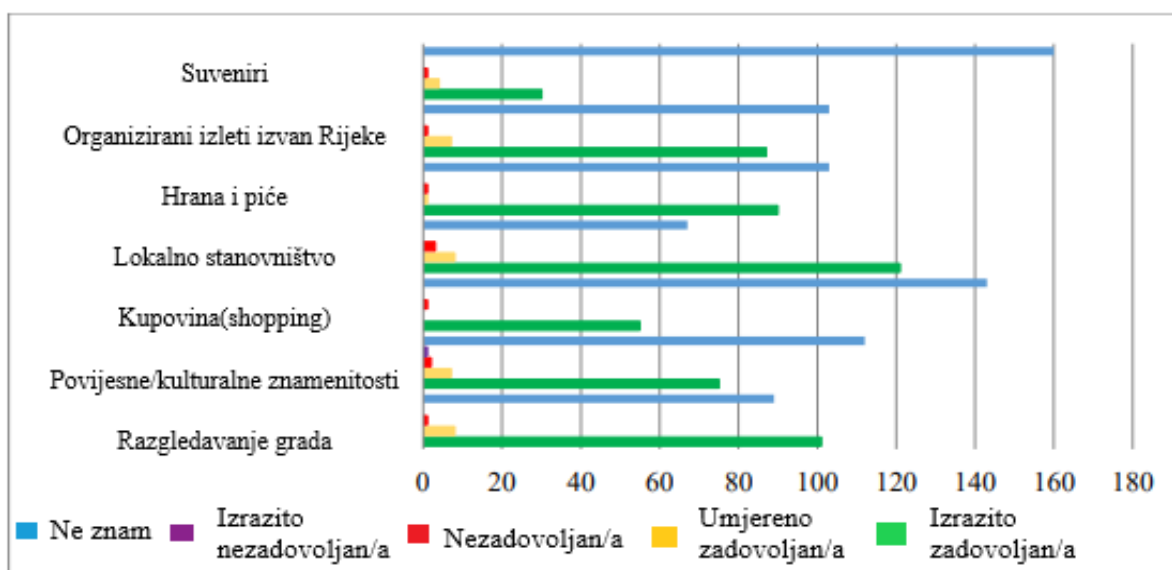
GODINA	BRODOVI KRUZERI		MANJI TURISTIČKI BRODOVI		UKUPNO PUTNICI
	broj dolazaka	broj putnika	broj dolazaka	broj putnika	
2010.	1	502	219	6.584	7.086
2011.	0	/	212	7.560	7.560
2012.	1	1.758	216	7.781	9.539
2013.	1	685	220	7.124	7.809
2014.	0	/	247	9.026	9.026
2015.	7	9.082	222	7.971	17.053
2016.	15	13.874	281	9.942	23.816
2017.	15	12.675	263	10.583	23.339
2018.	11	10.913	298	12.188	23.101
2019.	24	41.139	345	12.759	53.898

Izvor: Izradila autorica prema podacima i na zahtjev lučke uprave Rijeka (20.9.2020.)

Rijeka je tipičan primjer gateway luke. Koristi se kao dodirna točka u kojoj se putnici iskrcaju te odlaze u susjedne turističke atrakcije (Plitvice, Brijuni, Istra, Gorski kotar). Razlog tomu je luka kao sama nema dovoljno sadržaja kojima bi zadržala putnike. Prihodi od turizma idu na šire područje i na taj način se iskorištavaju lučke usluge.

U narednom grafikonu 12, izrađenom od strane Pomorskog fakulteta u Rijeci 2018. godine, dan je prikaz zadovoljstva putnika s kruzera koji pristanu u Rijeci. Sveukupno zadovoljstvo turista je dosta visoko te se rezultati gledaju kao zadovoljavajući. Studija pokazuje kako bi Rijeka trebala poraditi na ponudi suvenira i kupovine (shoppinga). Ova anketa može svakako samo pomoći i luci i gradu Rijeka kako bi poboljšali stavke koje nisu dostatne u ponudi.

Grafikon 12: Zadovoljstvo putnika ponuđenim sadržajima u Rijeci

Izvor i napomena: Tablicu prevela autorica prema podacima rada Jugović, A., Mudronja, G. i Elza Putnina, K. (2020). Port of Rijeka as Cruise Destination. *Transactions on Maritime Science*, 09 (01), 63-71, online: <https://hrcak.srce.hr/237492> (21.9.2020)

U 2020. godini lučka uprava Rijeka je računala na poslovanje od 41 broda za kružna putovanja na kojem je trebalo pristići sve zajedno 74 000 putnika u periodu od svibnja pa do kraja listopada. Jedini kruzer koji se trenutno nalazi na vezu u luci Rijeka je polarni kruzer *Scenic Eclipse*. U luku Rijeka je uplovio u svibnju i tamo će biti do kraja 2020. godine na mrtvome vezu dok se trenutna situacija uzrokovana virusom COVID – 19 ne stabilizira. Interesantno je da je upravo ovaj brod izgrađen u pulskom Uljaniku te isporučen 2019. godine, dok se u 3. Maju trenutno gradi još jedan polarni kruzer sličnih karakteristika, *Eclipse II*. Rijeka kao destinacija i kao luka već postojećim predispozicijama, može postati luka koja bi konkurirala velikim europskim lukama, no dok se ne riješe tekući problemi koji koče razvoj, ne mogu se očekivati značajne promjene.

5. ZAKLJUČAK

Turizam kružnih putovanja u svijetu industrija je koja na godišnjoj razini zaradu broji u milijardama te je najbrže rastući segment turističke industrije. Glavno obilježje kružnih putovanja u odnosu na ostale vrste turizma je posjet različitim destinacijama putem plovnog objekta uz pružanje različitih vrsta zabavnih programa, relaksacije i gastro ponude na brodu. Industrija se razvija i raste brzim tempom te je od svojih početaka do danas, skoro pa neprepoznatljiva. Tržište se prilagođava putniku te iz tog razloga postoje razne vrste kružnih putovanja koja će zadovoljiti svačije preferencije i cjenovne zahtjeve. Rastom tržišta i industrije rastu i veličine brodova te zato u novije vrijeme ponuda obuhvaća brodove od malih butik do mega brodova za kružna putovanja koji mogu primiti preko 2000 putnika. Sjeverna Amerika, Europa te Azija su tri glavna tržišta i najposjećenije regije kružnih putovanja.

Također, ova industrija je izrazito podložna trendovima te iz tog razloga kompanije za kružna putovanja moraju biti u stalnom koraku sa svojim ciljanim skupinama koje čine njihovo tržište kako bi zadržali stare i privukli nove putnike. Kružna putovanja imaju veliki utjecaj na destinacije u koje uplovljavaju, kako putem gospodarstva tako i okoliša. Mnogo je pozitivnih utjecaja na destinaciju, poput otvaranja radnih mjesta, velikog financijskog prihoda za ekonomiju države destinacije te ulaganja u lučku infrastrukturu. Nažalost, isto tako veliki je broj i negativnih aspekata. Kružna putovanja sa sobom povlače izrazito veliki broj putnika koji svojim dnevnim priljevima u destinacije stvaraju velike oblike gužvi, zagađenja te ponekad i dugoročna oštećenja povijesne baštine. U ovakvim situacijama, lokalne vlasti moraju reagirati jer bez obzira na financijski prihod koji destinacija dobiva od posjeta brodova za kružna putovanja, ne može se dozvoliti da lokalno stanovništvo bude nezadovoljno i da nije u mogućnosti voditi normalan život bez obzira na to što se nalaze u frekventnom turističkom središtu.

Republika Hrvatska se na tržištu kružnih putovanja razvija dobro te luke u koje uplovljavaju brodovi za kružna putovanja imaju dobre financijske prihode. Najviše brodova u ovakvoj vrsti putovanja, dolazi u prostore Dubrovačko – neretvanske, Splitsko – dalmatinske i Istarske županije. U radu je obrađeno i poredano, s obzirom na broj putnika i brodova koji uplovljavaju u tu luku i destinaciju, šest većih luka Republike Hrvatske. To su luke Dubrovnik, Split, Zadar, Šibenik, Rovinj i Rijeka. Svaka od njih ima svoje karakteristike, prednosti i mane. Problem svih hrvatskih luka u koju uplovljavaju brodovi za kružna putovanja je taj što su one kao luke prvobitno nisu bile građene za potrebe koje se koriste kada u njih uplovljavaju kruzeri. Isto tako, svih ovih šest hrvatskih luka nalazi se u sklopu

središta i starih jezgri grada te dolaskom velikih broja turista se stvara problem gužvi, zagušenja grada i onečišćenja okoliša. U primjeru Dubrovnika i Zadra to je riješeno preseljenjem prihvatila brodova za kružna putovanja u luku Gruž i luku Gaženica. S obzirom na razvoj ove dvije luke u zadnjem desetljeću na tržištu kružnih putovanja, ovakav potez je bio očekivan s obzirom da i Dubrovnik i Zadar žele postati i označiti se na tržištu kružnih putovanja kao *home port* luke. Kao što vrijedi i za svjetske destinacije tako vrijedi i za hrvatske. Luke i odredišta u Hrvatskoj imaju ogromne mogućnosti koje su već odavno prepoznate na globalnom tržištu. Najbitnije je da istu tu stavku znaju i prepoznaju vlasti Republike Hrvatske koje su nadležne za upravljanje kako lukama tako i destinacijama. One su glavni ključ u održivom razvoju i pronalaženju balansa u kojem će biti zadovoljene sve stavke koje dotiče jedno kružno putovanje.

LITERATURA

KNJIGE

1. Cartwright, R., Baird, C., *The Development and Growth of the Cruise Industry*, Butterworth – Heinemann, Oxford, UK, 1999.
2. Horak, S., *Turizam i promet*, Biblioteka Business Class, Grupa VERN d.o.o., Zagreb, 2014.
3. Kesić, B., Jugović, A., *Menadžment pomorskoputničkih luka*, Pomorski fakultet u Rijeci, Rijeka, 2016.
4. Mancini, M., *Acces: Introduction to Travel and Tourism*, Thomson Delmar Learning, New York, 2005.
5. Mrnjavac, E., *Promet u turizmu*, Fakultet za turistički i hotelski menadžment, Opatija, 2002.
6. Peručić, D., *Cruising-Turizam, razvoj, strategije i ključni nositelji*, Odjel za ekonomiju i poslovnu ekonomiju, Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik, 2013.
7. *Tourismo de cruceros - Situacion actual y tendencias*, World Tourism Organization, Madrid, 2008.
8. Ward, D., *Complete guide to Cruising & Cruise Ships 2012*, Berlitz Publishing, London, 2011.

ELEKTRONIČKI IZVORI INFORMACIJA

1. https://www.kenniscentrumtoerisme.nl/wiki/index.php/Kenniscentrum_Kusttoerisme?project=KCKT (20.8.2020.)
2. <https://eu.usatoday.com/story/cruiselog/2013/08/08/love-boat-cruise-ship/2630821/> (21.8.2020.)
3. https://porteconomicsmanagement.org/?page_id=1695&fbclid=IwAR01aObDW-GNXF3yRssKxLvHORHcALWHxknBd86XdYCCklog5NbJPQopvTM (23.8.2020.)
4. online: <https://www.cruisecritic.co.uk/> (24.8.2020.)
5. <https://cruising.org/en-gb/cruise-industry-covid-19-facts-and-resources> (25.8.2020)

6. <https://ist-cruisetech.com/wp-content/uploads/2019/12/IST-whitepaper-EN.pdf> (25.8.2020.)
7. <https://www.clydeco.com/en/insights/2020/03/coronavirus-and-the-impact-on-the-cruise-industry> (25.8.2020.)
8. <https://www.ship-technology.com/features/featurea-cruise-too-far-how-overtourism-impacts-the-worlds-top-destinations-5832202/> (26.8.2020.)
9. <https://www.geekyexplorer.com/cruise-ship-pollution/> (27.8.2020.)
10. <https://www.carnival.com/about-carnival/about-us.aspx> (27.8.2020.)
11. <https://www.rclinvestor.com> (27.8.2020.)
12. <http://www.nclhld.com/our-company> (27.8.2020.)
13. <https://www.msccruises.com/en-gl/About-MSC.aspx> (27.8.2020.)
14. <http://www.gentinghk.com/en/home/profile.aspx> (27.8.2020.)
15. BeniĆ, I.,: *Utjecaj pomorskih krstarenja na turistiĉku destinaciju*, 8.9.2010., online: <https://hrcak.srce.hr/75461> , (29.8.2020.)
16. Rathman, D., Varez, K.,: *Konkurentnost luke na kruz trŹiŹtu - primjer luke Dubrovnik*, 10.6.2014., online: <https://hrcak.srce.hr/133237>, (1.9.2020.)
17. *KruŹna putovanja luke Split*, online: <https://portsplit.hr/kruzna-putovanja/>, (7.9.2020.)
18. <https://www.hgk.hr/zupanijska-komora-split/zk-split-poziv-na-okrugli-stol-na-temu-split-homeport-za-kruzere-izvjestaj> (12.9.2020.)
19. <https://www.port-authority-zadar.hr/> (12.9.2020.)
20. *KruŹna putovanja (najave-zanimljivosti)*, Luĉka uprava Zadar, online: <https://www.port-authority-zadar.hr/centar-za-korisnike/ticanja-brodova-na-kruznim-putovanjima-2020-godina/> (15.9.2020.)
21. <https://www.sibenik.hr/clanci/sibenik-dobiva-pomorski-terminal-na-gatu-vrulje-vrijedan-62-milijuna-kuna/10220.html> (17.9.2020.)
22. ĆupiĆ, M.,: *Nautiĉki turizam u Republici Hrvatskoj s osvrtom na luku Rovinj*, Pomorski fakultet, SveuĉiliŹte u Rijeci, Rijeka, 2018, online: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:187:397641> (19.9.2020.)
23. *Projekt Rijeka Gateway*, online: <https://www.rijeka.hr/gradska-uprava/gradski-projekti/aktualni-projekti-2/projekt-rijeka-gateway/> (20.9.2020.)
24. JugoviĆ, A., Mudronja, G. i Elza Putnina, K. (2020). Port of Rijeka as Cruise Destination. *Transactions on Maritime Science*, 09 (01), 63-71, online: <https://hrcak.srce.hr/237492> (21.9.2020)

OSTALI IZVORI:

1. *Svjetska statistika brodova za kružna putovanja*, online: <https://www.statista.com/statistics/385445/number-of-passengers-of-the-cruise-industry-worldwide> (26.8.2020.)
2. *Studija održivog razvoj kruzina turizma u Hrvatskoj*, Institut za turizam, Zagreb, 2007., online: <https://mint.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/SAZETAK-Studija-kruzina.pdf>, (1.9.2020.)
3. *Kružna putovanja stranih brodova u Republici Hrvatskoj u razdoblju od siječnja do prosinca 2019 godine.*, Državni zavod za statistiku, online: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2019/04-03-05_07_2019.htm (1.9.2020.)
4. *Kružna putovanja stranih brodova u RH od siječnja do studenog 2019.godine*, Državni zavod za statistiku, online: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2019/04-03-05_07_2019.htm (1.9.2020.)
5. *Kružna putovanja stranih brodova u RH od 2010. - 2019.godine*, Državni zavod za statistiku, online: <https://www.dzs.hr/> (1.9.2020.)
6. *Kružna putovanja stranih brodova u Republici Hrvatskoj u razdoblju od siječnja do lipnja 2020 .godine.*, Državni zavod za statistiku, online: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/04-03-05_02_2020.htm (1.9.2020.)
7. *Statistika lučke uprave Dubrovnik*, online: <https://www.portdubrovnik.hr/statistika/?idKat=8&godina=2019> (2.9.2020.)
8. *Izviješće o izvršenju godišnjeg programa rada i razvoja luke Dubrovnik – Gruž za 2018. i 2019. g*, Lučka uprava Dubrovnik, online: <https://www.portdubrovnik.hr//datoteke/izvijesce-o-izvršenju-godisnjeg-programa-rada-201920200520140451.pdf> (3.9.2020.)
9. *Lučka uprava Split – statistika*, online: <https://portsplit.hr/luka-split/statistike/> (7.9.2020.)
10. *Lučka uprava Zadar - statistika*, online: <https://www.port-authority-zadar.hr/centar-za-korisnike/statistike/> (13.9.2020.)
11. *Kružna putovanja stranih brodova u RH od 2015. - 2019.godine*, Državni zavod za statistiku, online: <https://www.dzs.hr/> (17.9.2020.)
12. *Kružna putovanja stranih brodova u RH od 2017. - 2019.godine*, Državni zavod za statistiku, online: <https://www.dzs.hr/> (19.9.2020.)

POPIS TABLICA

Tablica 1: Kategorizacija brodova za kružna putovanja.....	8
Tablica 2: Tržišna kategorizacija brodova za kružna putovanja.....	12
Tablica 3: Broj ticanja i putnika brodovima za kružna putovanja za 2018. i 2019. g. od početka do kraja kalendarske godine.....	40
Tablica 4: Udio u postotku prometa na tjednoj osnovi.....	42
Tablica 5: Broj dolazaka i putnika brodovima za kružna putovanja u periodu od 2010. – 2019. godine za luku Split	44
Tablica 6: Broj putnika i ticanja na kružnim putovanjima u periodu od 2014. – 2019.g.....	46
Tablica 7: Prognoza prometa luke Zadar za 2020. godinu	48
Tablica 8: Posjećenost luke Šibenik brodovima za kružna putovanja od 2015. – 2019. g.....	49
Tablica 9: Posjećenost luke Rovinj brodovima za kružna putovanja od 2017. – 2019. g.....	51
Tablica 10: Broj dolazaka i putnika brodovima za kružna putovanja od 2010. – 2019. g za luku Rijeka	54

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1: Broj putnika na kružnim putovanjima u svijetu u periodu od 2009 – 2020. g.....	20
Grafikon 2: Glavna tržišta kružnih putovanja u svijetu prema broju putnika.....	22
Grafikon 3: Najposjećenije hrvatske morske luke za period od 1. – 11. mj 2019.g	34
Grafikon 4: Ulasci stranih brodova po županijama za period od 1.-12.mj.2019.g	35
Grafikon 5: Kružna putovanja stranih brodova u RH po mjesecima za 2018. i 2019. godinu .	36
Grafikon 6: Kružna putovanja stranih brodova u razdoblju od 2010. – 2019. godine.....	37
Grafikon 7: Kružna putovanja stranih brodova u RH od 1. – 6. mj. za 2019. i 2020. godinu ..	38
Grafikon 8: Broj ticanja luke Dubrovnik od siječnja do prosinca 2019. godine	41
Grafikon 9: Broj putnika u luci Dubrovnik od siječnja do prosinca 2019. godine	41
Grafikon 10: Broj putnika na kružnim putovanjima u periodu od 2014. – 2019. g.....	47

Grafikon 11: Broj ticanja na kružnim putovanjima u periodu od 2014. – 2019. g	47
Grafikon 12: Zadovoljstvo putnika ponuđenim sadržajima u Rijeci	55

POPIS SHEMA

Shema 1: Razvitak terminala za kružna putovanja	13
---	----

POPIS SLIKA

Slika 1: Top 5 zemalja Europe prema broju putnika kružnih putovanja	21
Slika 2: Utjecaj turizma kružnih putovanja na gospodarstvo destinacije	27
Slika 3: Emisija sumpornih oksida od strane <i>Carnival Corporation-a</i>	29